...НАЛЬНАЯ
...ЛИОТЕКА
...ЛИКИ ТЫВА

1925 чылдың август 31-де үнүп эгелээн

ШЫН

НИИТИЛЕЛ-ПОЛИТИКТИГ СОЛУН

shyntuva@mail.ru
shyntuva@yandex.ru

№84
(19274)
2019 чылдың
июль 30
вторник

Хүннүң үнери — 04:30
Ажары — 20:41
Хүн дурту — 16:11

Садар өртээ хостуг (12+)

Көдээ ажыл-агыйда

МУРНАКЧЫ МАЛЧЫННАРГА ШАҢНАЛДАР

Чаа-Хөлдүң чемпион малчыны Шолбан КЕНДЕН.

Июль 29-та, республиканың бурунгаар өгжүлдезинге үлүг-хуузун киирген мурнакчы малчыннарны (мотороллер) техника-биле шаңнаан. ТР-ниң көдээ ажыл-агый сайыды Эртине Даңзы-Белек шылганнарга байыр чедиргеш, малчыннарга чугула херек мотороллерниң дүлгүүрүн тывыскан.

Эрзин, Өвүр, Чаа-Хөл, Тере-Хөл, Таңдыдан болгаш өске-даа кожууннардан келген малчыннар мал бажын өстүрүп чоруур ажыл-ишчи кижилерге чугула улуг белектир деп демдеглээш, өөрүп четтиргенин илереткен. Тываның ырак-узак малчын турлагларында көдээ ишчилерге кончуг таарымчалыг, көжер-дүжерде, ыяштаарда, суглаарда эптиг техника-дыр дээрзин, сайыт чугаалаан.

Бистиң корр.

Арслан АРАКЧААНЫҢ тырттырган чуруу.

Хүннүң медээлери

АМ БАЗА ЧАЪС ҮРЕГДЭЭН

Республиканың девискээринге суггур чаъстарның түңнелинде автооруктар болгаш көвүрүглер үрелгенин барымдаалааш, Бай-Тайга, Барыын-Хемчик, Чөөн-Хемчик, Мөңгүн-Тайга, Өвүр болгаш Улуг-Хем кожууннарга онза байдалды чарлаан. Бо хүннерде Чөөн-Хемчик кожууннуң Хөндергей, Улуг-Хем кожууннуң Арыскан суурларже кирер оруктарны, көвүрүглерни септээр ажылдар уламчылап турар. Ниитизи-биле 7 оруктар болгаш көвүрүглер автомашина эртер аргажок үрелген. Арыскан суурже кирер орук аксында көвүрүгнү ийи удаа суг алган, Чыраа-Бажы-Чыргакы аразында көвүрүгнү септээр ажылдар ам-даа доозулбаан, сугнуң чавырлып бадарын манап турар. Кызыл-Мажалык — Аяңгаты, Чадаана — Ак-Довурак аразында оруктарны таварыштыр түр када кежер черни кылган.

146 КӨГЕ-БУГА ДЭЭШ ТУТТУРГАН

Федералдыг айыыл чок чер албанының Тывада Эргелелиниң, ТР-ниң ИХЯ-ның болгаш Бойдус курлавырларын камгалаар талазы-биле яамының ажылдакчылары 146 көге-бугаларны банан хааржактарынга суп алгаш чораан Кыргыз база Сирий Араб республикаларның чурттакчылары болур хамаатыларның автомашиназын доктааткан. Кыргыз республиканың төлээзи Сирий Араб республиканың чурттакчызы, ооң эжинге хамаарыштыр кеземче херээн чиигедир сорулга-биле бойдус яамызының ажылдакчызынга эвээш эвес акша түңнүг хээли бээрин ораладашканы база илерээн. Амгы үеде үстүнде ады кирген күрүнелерниң хамаатылары туттурган, болган херектиң сайгарылгазы чоруп турар.

ТЫВАДА ИРБИШ ЧҮГЕ ЭВЭЭЖЭЭН?

Алтай республикада ирбиштерниң саны эрткен 2018 чылда 35 турган болза, 2019 чылда чаа төрүттүнген бичии ирбиштер-биле кады 43 чедир өскен, ооң-биле чергелештир Тывада 17-ден 12 чедир кызырылган. "Сайлюгем" национал парктың специалистериниң тайылбыры-биле алырга, Кызыл дептерже кирип турар ховар дириг-амытаннар амыдырап-чурттаарынга эки байдалдарны дилеп, кожазында Алтай республикаже көже берген чадавас.

АЛДЫН ААЗААН СӨЗҮН ЭЭЛЭЭН

Чөөн-Хемчик кожууннуң Баян-Тала суурда муңчу малчын Алдын Түлүш бо чылын Наадым-2019 тыва хүреш маргылдаазынга Чөөн кожуундан мөге шүүп каар болза 100 хойну аңгылап бээрин аазаан турган. Бажың-Алаак суурдан Тываның начын мөгези Сылдыс Монгуш Наадым хүрежинге шүглүп үнгеш, "Тываның Арзылаң мөгези" Хүндүлүг атты чедип алган. «Алдын деткикчи» аазаан сөзүн ээлээн болгаш Сылдыс Монгушка 100 баш хойну үзе сүрүп берген. Мооң мурнунда эрткен 2018 чылда хостуг хүрешке делегей чемпионадының мөңгүн медалының эдилекчизи Ийме суурдан Артас Санаага муңчу малчын Алдын Түлүш 50 баш хойну белекке берген.

Чазак Даргазы социал четкилерде

БАЙ-ТАЙГАЖЫЛАР-БИЛЕ АЖЫКТЫГ УЖУРАЖЫЛГА

Эрткен хонуктарда ТР-ниң Чазаанның Баштыңының ээлчеглиг чон-биле ужуражылгазы Бай-Тайга кожуунга болган. Шуйнуң, Тээлиниң чону-биле ужуражылгалар удур-дедир билиишкинниг, эки байдалга эрткенин интернетте видеоматериалдардан көрүп болур. Болган ужуражылгалар дугайында Шолбан Кара-оол боду социал четкилерде мынчаар бижээн:

«Бай-Тайга-Шойгу деп аймактың кавайы, Россияның Маадыры, бистиң чангыс чер-чурттуувустуң ачазы, мерген угааннyг күрүне ажылдакчызы чораан Күжүгет Серээевич Шойгунуң өскен төрээн чурту. Сергей Күжүгетовичиниң төөгүже, уран чүүлче сундулуу, бодамчалыы — Бай-Тайганың мерген угааннyг өгбелеринден салгал дамчаан ханында. Тус черниң чурттакчыларының шак-ла ындыг ханы угаан долган ынакшылындан өндүр улуг кижилер төрүттүнер. Ооң көскү бадыткалы Сергей Күжүгетович болгаш Тываның өске-даа көскү кижилери. Меңээ безин бо чуртче кээри эргим, чүге дээрге бо черниң улуг назылыглары кижиге шыңгыы чагыг-сөзүн берип ора, төрээн оглу дег чассытпышаан, эки күзээшкиннерин чугаалаар. Ак-баштыгларның мерген угаадыындан чалгынналгаш, ам-даа чаа-чаа чедиишкиннерже чүглениптеринге кижи белен апаар.

Бүзүрээр мен. Эки сөстер дыңнаары дээрге, херек кырында кылдынган ажылдың түңнели деп билип тур мен. Ам-даа улаштыр чоннуң бүзүрелин ышкынмайн ажылдаар апаар. Тээлиге хөй айтырыгларны сайгарып, чугаалаштывыс. Культураның болгаш чогаадыкчы ажыл чорудулганың сайзыралының төвүн тургузарын бай-тайгажылар дилеп тур. Чөпшээрежир мен, даш чазаныкчылары, чурукчулар дээш өске-даа салым-чаянныглар чурттунга аңгы, тускай Төп херек. Аңаа кылбайн, каяа кылыр боор. Мен бодаарымга, Культура бажыңының баазазынга ажытканы дээре боор. Кайы хире хемчээлдиг деткимче хереглеттинип турарын көөр бис. Концепциязын бадылааш, оран-савазын эде-хере тыртып,септелгезин чорудар бис. Ол чер уран чүүлге болгаш чогаадыкчы ажылга салым-чаяанныгларны хаарта тудар, усшеверлерлерниң чыглыр уязы болур ужурлуг. Тээлиниң башкылары школа транспортунуң техниктиг хыналдазын чорударда албан Ак-Довурактың КАИ-зинге чедер, ырак база, чарыгдалдыг база-дыр деп дилеп турлар. Ону мээң оралакчым А.А. Щур хайгааралга ап, ол айтырыг талазы-биле ажылды чорудар болган кижи.

Бай-Тайга-аржааннар чурту. Россиядан болгаш даштыкыдан хөй кижилер кадыын быжыктырып алыр дээш маңаа кээп турар. Ындыг болганда, Ак-Довурак-Тээли аразының оруун экижидери чугула деп, тус черниң чурттакчылары сүмелеп турлар.

Бай-Тайганың оруктары, көвүрүглер дугайында хоочуннар болгаш малчыннар-биле ужуражып турар үемде-ле кезээде бо айтырыгларны көдүрүп турдулар. 2014 чылда Наадым үезинде ужуражылгага бо айтырыгларны чугаалашкан бис. Ынчан-на хүлээп алган чагыгларывысты күүседип, 2015 чылда 13 көвүрүгнү туткан бис:10-у тус черге, 3-ү регионалдыг чадага хамааржыр. Алаш хемни кежир ийи чаа көвүрүгнү, Хемчикти кежир (Тээли-Кызыл-Даг аразында орукта) база бир көвүрүг, хөй чылдарда кандыг-даа септелге чоруттунмаан Бай-Талче баар оруктуң септелгезин чоруткан болгай. Ак-Довурак-Кара-Хөл оруунда кезек черлерге болгаш көвүрүглерге капиталдыг септелгени база кылган. Ажыл ам-даа хөй. Амгы үеде Кара-Хөл суур чедер орукта Тапсы хемни кежир орук тудуун чорудары-биле мөөрейни чарлапкан бис. Шуйнуң чурттакчылары камгалал чал (дамба) кылып бээрин дилээн. Ол талазы-бьиле ажыл чоруп эгелей берген. Ак-Довурак-Тээли оруунга септелгени чорударын дугуруштувус.

Тээлиге ужуражылга үезинде база бир кол айтырыг көдүртүнген чүве. Кончуг шын айтырыг. Мурнакчы малчыннар-чемпионнарга Наадым үезинде өөредиглиг-даа, культурлуг солун программалыг дыштанылганы организастаар дугайында айтырыгны өөренип көөрүн диледилер. Күзелдиим-биле бо саналды деткип тур мен. Эрткен үениң эки дуржулгазын катап эгидип, ооң мурнунда эки-малчыннарны Сибирьниң төөгүлүг черлеринче экскурсияладып чорудуп турган болгай. Бо хүнде олар Кызылда музейже, азы «Азияның төвү» тураскаалдар комплекизинче безин барып шыдавайн баарлар болгай. Бо талазы-биле айтырыгны өөренип көөрүн Көдээ ажыл-агый яамызынга дааскан мен. Ам-даа ажылдаар бис, чаңгыс чер-чурттугларым».

ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫҢ БАШТЫҢЫНЫҢ ЧАРЛЫЫ

Тыва Республиканың Баштыңының Хүндүлел бижии-биле шаңнаарының дугайында

Албан хүлээлгезин үлегерлиг күүсеткени дээш

Мөңге-Сюрюн Сергеевич МОНГУШТУ – Россия Федерациязының Тыва Республика Истелге комитединиң истелге эргелелиниң онза херектер истелгезиниң талазы-биле би килдизиниң удуртукчузу, юстицияның подполковниги.

Тыва Республиканың Баштыңы Ш.КАРА-О

Кызыл хоорай
2019 чылдың июль 19 № 147

Бүгү-делегей чергелиг «Шеригжиткен ралли-2019» август 4-10 хүннеринде эртер

Август 4-10 хүннеринде Тывага II-ги Бүгү-делегей чергелиг «Шеригжиткен ралли-2019» армейжи оюннарының иштинде болуп эртер. Аңаа чаа үениң машина-техникаларындан аңгыда, куяк машиналарны база киириштирерин Төп шериг округунуң парлалга албаны дыңнадып турар.

Бо чылын маргылдаага Россия, Кыдат, Сербия, Беларусия, Узбекистанның төлээлери киржир.

Август 4 – армейжи оюннарның байырлыг ажыдыышкыны болур.

Август 5 – бирги чадазында – «Тус-тус чарыш».

Август 7 – ийиги чадазында – «Ист сүрүүшкүннүг чарыш».

Август 8 – үшкү чадазында – «От чарыш»,

Август 9 – дөрткү чадазы – «Команда чарыш».

Август 10 – маргылдааның байырл хаашкыны болур.

Россияның Төп шериг округундан «Ш ригжиткен раллиниң» эрткен чылгы тиил чилери база Соңгу флоттуң бо чылгы Бү россия чергелиг «Шеригжиткен раллин тиилекчилери төлээлээр.

ДЕМОГРАФИЯ

ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫҢ ЧАЗААНЫҢ ТӨЛЕВИЛЕЛДЕР ОФИЗИ

ХҮННҮҢ САН-ЧУРАГАЙЫ

10 чыл дургузунда республиканың чурттакчыларының назыны 7,5 чыл улгаткан

Июль 25-те «Шын" солуннуң редакциязынга РФ-тиң Пенсия фондузунуң эргелелиниң Тывада салбырының специалистериниң киржилгези-биле пенсия реформаларынга хамаарышкан дорт харылзаалыг ужуражылга эрткен. "Шын" солуннуң номчукчуларының айтырыгларынга клиентилер-биле ажылдаар килдистиң даргазы Аржаана Анатольевна ДОНГАК, пенсия доктаадыр килдистиң даргазының оралакчызы Виолетта Анатольевна КЕЧИЛ-ООЛ, персоналдыг санаашкыннар чорудар килдистиң даргазы Адыгжы Алексеевич БЕГЗИН-ООЛ база специалист-эксперт Чимис Каадыр-ооловна МОНГУШ олар харыылааннар. Ол ышкаш ужуражылганың хүндүлүг аалчызы чогаалчы, Кызыл хоорайның Хүндүлүг хамаатызы, РФ-тиң, ТР-ниң Журналистер эвилелиниң кежигүнү Кара-Күске Күнзекович ЧООДУ киришкен.

Дорт харылзаалыг ужуражылга үезинде Мөңгүн-Тайга, Тожу, Тере-Хөл – бо үш кожууннардан пенсияже үнерге эки талалары база өске-даа пенсияга хамааржыр айтырыгларны сайгарып чугаалашкан.

Ужуражылга мурнунда хоочун журналист Кара-Күске Чооду Тываны Соңгу чүкке деңнээринге "Шын" солуннуң киирген үлүг-хуузунуң дугайында чугаалап берген. Солуннуң ол үеде кол редактору Валерий Севилбаевич Шаравии бо айтырыгны көдүрүп, корреспондентилерни ыраккы кожууннарже сургакчыладып чорудуп турган. К.-К. Күнзекович болгаш өске-даа корреспондентилерниң Тожунуң тайга-сында ивижилеринге чедип, оларның амыдыралын, ажылгыжин солунга чырыдып, 7 чыл дургузунда кылып келген улуг ажылының түңнелинде – 1994 чылдың май 16-да РФ-тиң Президентизи Борис Ельцин "Тыва Республиканың девискээрин Кыдыккы Соңгу чүк болгаш оларга деңнештирген черлерни хамаарыштырарының дугайында" Чарлыкка атты салган.

Бир-ле дугаарында Кызыл хоорайның чурттакчызы **Р. Сат** айтырыг салган: *"Тожуга 6 чыл ажылдааш, өске кожуунче көжүп чорупкан мен. Пенсияже үнеримде, ол Тожуга ажылдаан чылдарымны, Кыдыккы Соңгу чүкке деңнээн кожууннарның хемчээлин езугаар санаар бе?"*

А. А. Донгак: Бир эвес бо хамаатыы Тожуга албан езузу-биле ажылдааш, өске черге улаштыр ажылдаан болза, ооң түңүн санап үндүрер бис.

Чаа пенсия реформазында эр кижилер 65, херээженнер – 60 харлыында пенсияже үнер болза, Тываның чурттакчы чону пенсияже 5 чыл эрте үнер. А Мөңгүн-Тайганың, Тожунуң база Тере-Хөл кожууннарның чурттакчы чону – эр кижилер – 55, херээженнер – 50 харлыында үнер. Оларның иштинде чиигелделиг категорияга хамааржыр мергежилдер бар: ивижилер, балыкчылар, аңныыр ажык-тывыжы-биле ажылдап турар кижилер, эр кижилер – 50, херээженнер – 45 харлыында.

А. А. Бегзин-оол: Чиигелделиг бо категорияның кижилери, ылаңгыя ивижилер албан езузу-биле ажылга тургустунуп албаан боор, ынчангаш пенсияже үнер үеде чиигелдени ажыглап шыдавайн турарлар.

Редакция: *Ооң чылдагааны чүдел?*

Дорт харылзаа

ТОЖУДАН ПЕНСИЯЛАП ҮНЕРИ ОРУЛГАЛЫГ БЕ?

А. А. Бегзин-оол: Тайылбыр ажылдары эки чоруттунмайн турарында. Ол ышкаш чамдык кижилер фондуларже дадывырлар төлевес дээш, албан езузу-биле ажылга тургустунуп албаан болур.

Редакция: *Пенсия фондузунуң специалистери, чижээ, Тожуже чедип, тайылбыр ажылдарын чорудуп турар бе?*

В.А. Кечил-оол: Пенсия фондузунуң Тожуда салбырының специалистери ивижилерни чалап, үнүүшкүннерни кылып, олар-биле ажылдарны чорудуп турар. Бо айтырыг чүгле Пенсия фондузунуң харыылаар айтырыы эвес, Үндүрүг инспекциязының, Күш-ажыл яамызының база ажылы-дыр.

Кызыл хоорайның чурттакчызы **Зоя Куулар:** *Чамдык албан черлеринде ажылдап чоруур пенсия назы-хары чеде берген кижилерни эскерип чоруурга, мындыг болур-дур. Ажылдавайн турар пенсионерлерге немелде компенсация төлевирлерни чоруда бээрге, дыка дүрген ажылдан үнгеш, пенсиязын эде санадып алгаш, бүдүрүлге, организация черлериниң ажылдакчылары-биле таныжар болгаш дугурушкаш, катап кирип алгаш, ажылдай бээр. Мону мен херек болза, факт-барымдаалар-биле бадыткап болур мен. Харыыдан бээрин диледим.*

А.А. Бегзин-оол: 2016 чылдың февраль 1-ден ажыл берикчилери пенсия назылыг ажылдакчыларының дугайында ай санында отчеттарны, медээлерни берип турар. Ынчалза-даа ону хоруур дугайында хоойлу көрдүнмээн. Бис ол кижилерни истээр, хынаар эргевис чок, ынчангаш ону улус ажыглап турар. Ол дээрге ажыл берикчизи биле ажылчынның аразында дугуржулга-дыр.

Чөөн-Хемчик кожууннуң Чадаана хоорайның чурттакчызы **Светлана Бышкак:** *Мен 1967 чылда төрүттүнген мен. Хөй чылдарда хуу сайгарлыкчы кижиге ажылдап чордум. Пенсия үнер хуусаам чедип келирге, Пенсия фондузунга баарымга, бир талазында, ам-даа пенсия үнер хар-назыным четпээн, ийиде, мээң ажылдап турганым хуу сайгарлыкчы Пенсия фондузунче база Социал камгалал фондузунче дадывырлар төлевейн турган болган. Ам ол кижи-биле судтажыр деп турар мен. Пенсия чок, ажылдаар дээримге хар-назыным улгаткан дээш албас-тыр. Назы четпээн оглумну чааскаан азырап турар мен. Та канчаар чүве, харыыдан берип көрүңерем?*

А.А. Бегзин-оол: Бо нептереңгей айтырыг-дыр. Келир үеде алыр пенсиязын бо хүнде эки бодаар, ажыл-агыйга албан езузу-биле тургустунуп алыр дээрзин чонга, ылаңгыя аныяктарга тайылбыр ажылдарын доктаамал чорудуп турар бис. Кол-ла чүүл – албан езузу-биле (официально) ажылдаар.

Бо таварылгада, хамааты ажыл берикчизинден "серая зарплата" дээривис азы чагаа хавынга ажылдаан акшазын ап турган-дыр. Ол кижи камгалалдыг стажын чидирип алган. Хомуданчыг чүүл, мындыг таварылгалар дыка хөй. Кижилер чүгле пенсия алыр үези кээрге, ам кээп миннип, ынчан маңнажып эгелээрлер. Мындыг кижилер чүгле социал пенсияже идегээни дээре-ле-дир. Чаа пенсия хоойлузу-биле эр кижилер – 70 харлыында, херээжен улус – 65-тиинде социал пенсия алыр эргелиг.

Мындыг аргазы база бар – судче билдириишкин киирер. Кады ажылдап турган 2 кижини херечи кылдыр алыр. Олар ажылдап турган деп бадыткаар ужурлуг. Оон судтуң шиитпири-биле дадывырларын төледир.

Ынчангаш ажылдап турар хамааты "Госуслуги" портал таварыштыр азы болза Пенсия фондузунга келгеш, бодунуң хуу агар санындан (лицевой счет) дадывырлар шилчип турарын үргүлчү хайгааралга алыр болза эки.

Редакция: *Күш-ажыл хоочуннарынга кандыг чиигелделер бар?*

А.А. Донгак: Пенсия фондузу күш-ажыл хоочуннарынга чиигелделер кылбайн турар, ону Күш-ажыл яамызындан айтырар. А ажылдавайн турар пенсионерлерге 2 чылда бир удаа Пенсия фондузу дыштаныр черже аайдедир чораан оруунуң өртээн эгидип бээр. А инвалидтерге, Ада-чурттуң Улуг дайынының хоочуннарынга база албан-хүлээлгезин эрттирип тургаш, чок болган дайынчыларның өг-бүлезинге социал чиигелделер бар.

Кызыл хоорайның чурттакчызы **Надежа Сат:** *Бо чылдың эгезинден бээр Кызыл хоорайда мындыг чугаалар чоруп турар. Шупту документилерни чыггаш, кайда бир билдинмес кижилерге дужааптарга, олар бо күзүн пенсияңның хөй чылдарда чыглы берген кезээн (накопительная часть) төлеп бээр. Мен бодаарымга, ол улус пенсия фондузунуң ажылдакчылары эвес хевирлиг чорду. Ам артында дыка хөй түңнүг 300-500 муң рубль аазап турар. Ол шын бе?*

А.А. Бегзин-оол: Ол дугайын Пенсия фондузунуң юристери сайгарган. Ол – бузурукчулар-дыр. Кызыл хоорайда 2-3 ындыг точкалар бар, бирээзи "Мөңгүлек" аалчылар бажыңында. Олар-биле сайгарышканының түңнелинде, офизин өскээр көжүре берген. Кижилерниң амыхууда медээлерин шуптузун ап алгаш, дуза көргүскени дээш 1 муң 800 рубль база төледип ап турарлар. Ынчангаш чурттакчы чонга ындыг бузурукчулар холунче кирбезин сагындырар-дыр бис.

Кызыл хоорайның чурттакчызы, хоочун журналист **Светлана Данзын-оол:**

1. *82 харлыг өөм ээзи Пенсия фондузунче билдириишкин бижип чедер аргазы чок, канчалза экил?*

2. *Ниити күш-ажыл стажым 50 чыл чедип турар, ам-даа ажылдап турар мен. Ажылдап турар пенсионерлерге Пенсия фондузу дыштанырынга аайдедир орук өртээн төлевейн турар болгай, а ажылдап турар черимден ону негээр эргем бар бе?*

А.А. Бегзин-оол: Пенсия фондузунче боду чедер харык-шинээ чок болза, нотариуска бүзүредилге бижик (доверенность) кылдырып алыр силер. Өске аргазы Кызыл хоорайның пенсия фондузунга баргаш, специалистерни бажыңынче чалап алыр дилегни киирерин сүмелээрдир бис.

Күш-ажыл кодекизи езугаар ажыл берикчилери ажылдакчыларынга дыштаныр оруунуң өртээн төлээр ужурлуг. Шакла мындыг айтырыг-биле 2-3-даа башкы суд таварыштыр төлеттирип турган. Ажылдап турар чериңер школа болганда, Өөредилге яамызынче барып айтырар болзуңарза эки азы школаның директорунга билдириишкин киирер силер.

Кунгуртугнуң чурттакчызы: *Доктаамал эвес, аңгы-аңгы черлерге ажылдап турган мен. Ам пенсия үнер үем чоокшулаан. Алыр пенсиям чеже болур ирги, айтып бериңерем.*

Харыы: Ол хамаатының ажыл стажын санаар. Бир эвес ажыл стажы чедер болза, Тере-Хөл кожууннуң чурттакчызының назылаан пенсиязы ортумаа-биле 16,478 рубль болур, а республикада ортумаа-биле 15 муң рубль. Кижи бүрүзүнүң ажыл стажын санааны-биле аңгы-аңгы болур. Дадывыры эвээш улустуң алыр пенсиязын амыдырап-чурттаарының кудукку хемчээлинге деңнеп каар.

Кыдыккы Соңгу чүкке хамааржыр ыраккы Мөңгүн-Тайга, Тожу, Тере-Хөл кожууннарже сургакчылаан болзуңарза, ажылдап турар чериңерниң бухгалтериязындан ол чораан чылдың отчедунуң хоолгазын негеп алыр эргелиг силер.

Ниитизи-биле "Шын" солуннуң редакциязынга болган номчукчулар-биле дорт харылзааның түңнелинде, Пенсия фондузунуң специалистери көдээ суурларда ылаңгыя Мөңгүн-Тайга, Тожу, Тере-Хөл кожуунда чурттап чоруур чонга, пенсия алыр үези чоокшулап келген улус ыңай-бээр көжүп, чурттап турар черин солаан ажыы чок дээрзин сүмелээн. Хоорайже дывыржыырының орнунга арыг агаарлыг, чараш бойдустуг суурларынга чурттаары ышкаш аас-кежик чок дээрзин "Шынның" аалчылары түңнеп чугаалашкан.

Алдынай СОЯН.

Виталий ШАЙФУЛИННИҢ чуруктары.

ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫҢ СОҢГУЛДА КОМИССИЯЗЫНЫҢ ДОКТААЛДАРЫ

Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) үшкү чыыжының депутттарынга Бүгү-российнын «Чаңгыс демниг Россия» политиктиг партиязының Тываның регионалдыг салбырындан депшиткен кандидаттарның республика даңзызының дугайында

№68/386-7 2019 чылдың июль 22 Кызыл хоорай

Бүгү-российнын «Чаңгыс демниг Россия» политиктиг партияның Тываның регионалдыг салбыры республика даңзызының кандидаттарын депшидип тургаш, «Россия Федерациязының хамаатыларының соңгуур эргелериниң болгаш референдумга киржир эргелериниң кол магадылалдарының дугайында» Федералдыг хоойлунуң, Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) депутаттарының соңгулдазының дугайында» Тыва Республиканың Хоойлузунуң негелделерин сагаанын Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязы хынап көргеш, тодараткан.

2019 чылдың июль 13-те Бүгү-российнын «Чаңгыс демниг Россия» политиктиг партияның Тываның регионалдыг салбыры «Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) депутаттарының соңгулдаларының дугайында» Тыва Республиканың Хоойлузунуң 34-кү, 35-ки чүүлдеринге дүүштүр, кандидаттарны республика даңзызынга депшидер дугайында документилерни киирген.

Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) үшкү чыыжының депутаттарынга кандидаттарны республика даңзызынга депшидери-биле Бүгү-российнын «Чаңгыс демниг Россия» политиктиг партияның Тываның регионалдыг салбырының киирген документилерин Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязы сайгарып көрген түңнелинде, 63 кижи санныг кандидаттарның республика даңзызын 2019 чылдың июль 15-те № 66/363-7 доктаалы-биле шынзыткан.

2019 чылдың июль 18-те Бүгү-российнын «Чаңгыс демниг Россия» политиктиг партияның Тываның регионалдыг салбыры «Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) депутаттарының соңгулдаларының дугайында» Тыва Республиканың Хоойлузунуң 40-ги чүүлүнге дүүштүр республика даңзызының кандидаттарын бүрүткедири-биле документилерни киирген.

Соңгулда каттыжыышкынының бүрүткедири-биле киирген документилери «Россия Федерациязының хамаатыларының соңгуур эргелериниң болгаш референдумга киржир эргелериниң кол магадылалдарының дугайында» Федералдыг хоойлунуң 33-кү чүүлүнүң 2-ги, 2.2. база 3-кү пунктуларында айыттынган негелделерге, Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) депутаттарының соңгулдаларының дугайында» Тыва Республиканың Хоойлузунуң 40, 41-ги чүүлдеринге дүгжүп турар.

«Россия Федерациязының хамаатыларының соңгуур эргелериниң болгаш референдумга киржир эргелериниң кол магадылалдарының дугайында» Федералдыг хоойлунуң 38-ки чүүлүн, Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) депутаттарының соңгулдаларының дугайында» Тыва Республиканың Хоойлузунуң 42-ги чүүлдерин удуртулга болдургаш, Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязының **доктаадыры болза:**

1. Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) үшкү чыыжының депутаттарынга Бүгү-российнын «Чаңгыс демниг Россия» политиктиг партияның Тываның регионалдыг салбырындан депшиткен 63 кижи санныг кандидаттарның республика даңзызын 2019 чылдың июль 22-де 15 шак 10 минутада бүрүткээр (кожуп каан).
2. Доктааткан үлегер-майыктың шынзылгаларын бүрүткеттирген кандидаттарга тыпсып бээр.
3. Ук доктаалды Тыва Республиканың соңгулда округтарының комиссияларынче чорудар.
4. Ук доктаалды болгаш бүрүткеткен кандидаттарның республика даңзызын массалыг информация чепсектеринге парладыры база Тыва Республиканың соңгулда комиссияларының Интернет-сайтызынга чарлап салыры-биле чорудар.

Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязының даргазы О.В. ФОРТУНА.
Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязының секретары М.Ш. САМБАЛА.

Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязының 2019 чылдың июль 22-де №68/386-7 доктаалынга №2 капсырылга

Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) депутаттарынга «Бүгү-российнын «Чаңгыс демниг Россия» политиктиг партияның Тываның регионалдыг салбырының» соңгулда каттыжыышкынындан чаңгыс аай соңгулда округу-биле депшиткен кандидаттарының дугайында МЕДЭЭ

НИИТИ РЕСПУБЛИКАНЫҢ КЕЗЭЭ

1. Кара-оол Шолбан Валерьевич – Тыва Республика, Тыва АССР-ниң Улуг-Хем районнуң Чодураа суурга 1966 чылда төрүттүнген, чурттап турар чериниң адрези: Республика Тыва, Кызыл кожуун, Каа-Хем суур, дээди эртемниг, Уралдың Күш-ажылдың Кызыл Тугу орденниг, А.М. Горький аттыг күрүне университеди, 1990 чыл, Тыва Республиканың Чазаа, Бүгү-российнын **«Чаңгыс демниг Россия»** политиктиг партияның кежигүнү;

2. Филлипова Елена Ивановна – Абакан хоорайга 1970 чылда төрүттүнген, чурттап турар чериниң адрези: Республика Тыва, Кызыл кожуун, Каа-Хем суур, дээди эртемниг, Кызылдың күрүнениң педагогика институду, 1993 чыл, "Кызыл кожууннуң Каа-Хем суурнуң Т.Б. Куулар аттыг ниити өөредилгелиг №2 ортумак школазы" Муниципалдыг бюджеттиг өөредилге албан чери, Тыва Республиканың «Кызыл кожууну» муниципалдыг районнуң Төлээлекчилер Хуралының депутады, Бүгү-российнын **«Чаңгыс демниг Россия»** политиктиг партияның политиктиг партияның кежигүнү;

3. Оюн Станислав Александрович – Тыва Республиканың Кызыл хоорайга 1989 чылда төрүттүнген, чурттап турар чериниң адрези: Тыва Республика, Танды кожуун, Бай-Хаак суур, дээди эртемниг, Дээди Профессионал өөредилгелиг «Ыраккы Чөөн чүктүң федералдыг университеди» Федералдыг күрүнениң автономнуг өөредилге албан чери, 2011 чыл, «Сүбедей» универсалдыг спорт комплекизи ТР-ниң Күрүнениң автономнуг албан чери, Тыва Республиканың Кызыл хоорайның Төлээлекчилер Хуралының депутады, Бүгү-российнын **«Чаңгыс демниг Россия»** политиктиг партияның кежигүнү.

КАНДИДАТТАРНЫҢ РЕГИОНАЛДЫГ БӨЛҮКТЕРИ

№ 1 девискээр бөлүү
(Оң талакы эриктиң №1)

1. Уюсов Сергей Васильевич – Тыва Республиканың Чадаана хоорайга 1953 чылда төрүттүнген, чурттап турар чериниң адрези: Тыва Республика, Кызыл хоорай, дээди эртемниг, Сибирьниң технологтуг институду, 1991 чыл, КХН «Восток», Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) депутады, Бүгү-российнын **«Чаңгыс демниг Россия»** политиктиг партияның кежигүнү;

2. Очур Чейнеш Чарашовна – Тыва Республиканың Чадаана хоорайга 1992 чылда төрүттүнген, чурттап турар чериниң адрези: Тыва Республика, Кызыл хоорай, дээди эртемниг, Дээди профессионал өөредилгелиг «Тываның күрүне университеди» Федералдыг күрүне бюджеттиг өөредилге албан чери, 2015 чыл, «Кызыл хоорайның № 31 уруглар сады» Школа назыны четпээн уругларның муниципалдыг автономнуг өөредилге албан чери, Бүгү-российнын **«Чаңгыс демниг Россия»** политиктиг партияның кежигүнү;

3. Шактар Сергек Сандыкович – Тыва Республиканың Эрзин кожууннуң Сарыг-Булуң суурга 1967 чылда төрүттүнген, чурттап турар чериниң адрези: Тыва Республика, Кызыл хоорай, дээди эртемниг, Свердловскиниң дээди шериг-политиктиг танк-артилерия училищези, 1991 чыл, Тыва Республиканың ДОСААФ-тың регионалдыг салбыры, Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) депутады, Бүгү-российнын **«Чаңгыс демниг Россия»** политиктиг партияның кежигүнү;

4. Хертек Вера Владимировна – Тыва Республика, Тыва АССР-ниң Бай-Тайга районнуң Тээли суурга 1966 чылда төрүттүнген, чурттап турар чериниң адрези: Тыва Республика, Кызыл хоорай, дээди эртемниг, Кемеровонуң аъш-чем үлептүрүнүң технологтуг институду, 1994 чыл, Акционерлиг ниитилел «Хлебокомбинат», Бүгү-российнын **«Чаңгыс демниг Россия»** политиктиг партияның кежигүнү.

№ 2 девискээр бөлүү
(Автооруктуң №2)

1. Ховалыг Вячеслав Товарищтаевич – Тыва Республика, Тыва АССР-ниң Чадаана хоорайга 1965 чылда төрүттүнген, чурттап турар чериниң адрези: Тыва Республика, Кызыл хоорай, дээди эртемниг, Алтайның күрүнениң медицина институду, 1989 чыл, «Республиканың № 1 эмнелгези» ТР-ниң Күрүне бюджеттиг кадык камгалал албан чери, Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) депутады, Бүгү-российнын **«Чаңгыс демниг Россия»** политиктиг партияның кежигүнү;

2. Самойленко Ирина Петровна – Тыва Республиканың Кызыл хоорайга 1955 чылда төрүттүнген, чурттап турар чериниң адрези: Тыва Республика, Кызыл хоорай, дээди эртемниг, Новосибирскиниң күрүнениң педагогика институду, 1977 чыл, Тыва Республиканың Дээди Хуралы (парламентизи), Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) Даргазының оралакчызы, Бүгү-российнын **«Чаңгыс демниг Россия»** политиктиг партияның кежигүнү;

3. Моңгуш Херелмаа Дагбаевна – Тыва Республика, Тыва АССР-ниң Чөөн-Хемчик районнуң Хорум-Даг суурга 1967 года чылда төрүттүнген, чурттап турар чериниң адрези: Тыва Республика, Кызыл хоорай, дээди эртемниг, Алтайның күрүнениң медицина институду, 1992 чыл, «Республиканың № 1 эмнелгези» ТР-ниң Күрүне бюджеттиг кадык камгалал албан чери;

4. Белоусов Сергей Александрович – Тыва Республиканың Шагаан-Арыг хоорайга 1960 чылда төрүттүнген, чурттап турар чериниң адрези: Тыва Республика, Кызыл хоорай, дээди эртемниг, Кызылдың күрүнениң педагогика институду, 1991 чыл, Тыва Республиканың «Кызылдың транспорт техникуму» Күрүне бюджеттиг профессионал өөредилге албан чери, Бүгү-российнын **«Чаңгыс демниг Россия»** политиктиг партияның кежигүнү.

№ 3 девискээр бөлүү
(Төптүң №3)

1. Лаптев Сергей Михайлович – Тыва Республиканың Кызыл хоорайга 1982 чылда төрүттүнген, чурттап турар чериниң адрези: Тыва Республика, Кызыл кожуун, Каа-Хем суур, муниципалдыг унитарлыг бүдүрүлге «Кызылгортранс», Бүгү-российнын **«Чаңгыс демниг Россия»** политиктиг партияның кежигүнү;

2. Дансюрюн Булат Сергеевич – Тыва Республиканың Кызыл хоорайга 1992 чылда төрүттүнген, чурттап турар чериниң адрези: Тыва Республика, Кызыл хоорай, дээди эртемниг, Россия Федерациязының Кадык камгалал яамызының Дээди профессионал өөредилгелиг "Иркутскиниң күрүнениң медицина университеди" Күрүне бюджеттиг өөредилге албан чери», 2014 Кызыгаарлаттынган харысалгалыг ниитилел «В ДЕНТ», стоматолог;

3. Оюн Долаана Дамдынчаповна – Тыва публиканың Кызыл хоорайга 1972 чылда төрүттү чурттап турар чериниң адрези: Тыва Республика, К хоорай, дээди эртемниг, Алтайның күрүнениң меди институду, 1996 чыл, «Республиканың № 1 эмнелг ТР-ниң Күрүне бюджеттиг кадык камгалал албан Бүгү-российнын **«Чаңгыс демниг Россия»** полит партияның кежигүнү;

4. Кенден Айдың Альбертович – Тыва публиканың Кызыл хоорайга 1991 чылда төрүтт чурттап турар чериниң адрези: Тыва Республика, К хоорай, дээди эртемниг, Россия Федерациязының К камгалал яамызы Дээди профессионал өөредилг «Кемеровонуң күрүнениң медицина академия Күрүне бюджеттиг өөредилге албан чери, 2015 «Республиканың бичии уруглар эмнелгези» ТР Күрүне бюджеттиг кадык камгалал албан чери, российнын **«Чаңгыс демниг Россия»** полити партияның кежигүнү.

№ 4 девискээр бөлүү
(Май бирниң №4)

1. Глухов Виктор Григорьевич – Тыва Рес ликаның Тес-Хем кожууннуң Самагалдай суурга чылда төрүттүнген, чурттап турар чериниң адр Тыва Республика, Кызыл хоорай, дээди эртем Новосибирскиң областар аразында Партияның ди школазы, 1987 чыл, Тыва Республиканың Д Хуралы (парламентизи), Конституция эрге-хо политиказының болгаш күрүне тургузуунуң талазы- комитеттиң даргазы, Бүгү-российнын «Чаңгыс де Россия» политиктиг партия фракциязының удурту Бүгү-российнын **«Чаңгыс демниг Россия»** полити партияның кежигүнү;

2. Аг-оол Эдуард Санам-оолович – Тыва Рес ликаның Кызыл хоорайга 1962 чылда төрүттү чурттап турар чериниң адрези: Тыва Республика, Кы хоорай, дээди эртемниг, Красноярскиниң политехни институдунуң Кызыл хоорайда филиалы, 1985 чыл сайгарлыкчы, Бүгү-российнын **«Чаңгыс демниг сия»** политиктиг партияның кежигүнү;

3. Чаш-оол Анай-Хаак Анай-ооловна – Тыва публика, Тыва АССР-ниң Тожу районнуң Тоора- суурга 1987 чылда төрүттүнген, чурттап турар чери адрези: Тыва Республика, Тожу кожуун, Тоора-Хем дээди эртемниг, Дээди профессионал өөредилг «Томскиниң күрүне университеди» Күрүнениң өөреди албан чери, 2010 чыл, бажыңның херээжен ээзи, Б российнын **«Чаңгыс демниг Россия»** полити партияның кежигүнү.

№ 5 девискээр бөлүү
(Ленинградтың №5)

1. Калбак Долаан Давааевич – Тыва Респ лика, Тыва АССР-ниң Шагаан-Арыг хоорайга чылда төрүттүнген, чурттап турар чериниң адр Тыва Республика, Кызыл хоорай, дээди эртем Красноярскиниң күрүнениң медицина институду, чыл, Кызыл хоорайның «Хоорай поликлиниказы» ниң Күрүне бюджеттиг кадык камгалал албан че Бүгү-российнын **«Чаңгыс демниг Россия»** полити партияның кежигүнү;

2. Фалалеев Владимир Александрович – Кр ноярск крайның Каратузский районнуң Каратуз су 1952 чылда төрүттүнген, чурттап турар чериниң ад зи: Тыва Республика, Кызыл хоорай, дээди эртем Красноярскиниң политехниктиг институдунуң Кыз хоорайда филиалы, 1989 чыл, Кызыгаарлаттынган рысалгалыг ниитилел «Водоканал», Бүгү-российн **«Чаңгыс демниг Россия»** политиктиг партиян кежигүнү;

3. Сюрюн Галина Алексеевна – Тыва Республикан Кызыл хоорайга 1961 чылда төрүттүнген, чурттап тур чериниң адрези: Тыва Республика, Кызыл хоорай, дэ эртемниг, Кызылдың күрүнениң педагогика инсти ду, 1995 чыл, Профсоюз организациязының эвиле «Тыва Республиканың профэвилелдер федерациязы Бүгү-российнын **«Чаңгыс демниг Россия»** политик партияның кежигүнү;

4. Ондар Марат-оол Идамович – Тыва Ре публиканың Чөөн-Хемчик кожууннуң Бора-Тайга суур 1945 чылда төрүттүнген, чурттап турар чериниң адре Тыва Республика, Кызыл кожуун, Каа-Хем суур, дээ эртемниг, Бурятияның күрүнениң Доржи Банзаров атт педагогика институду, 1969 чыл, Тыва Республиканың Иштики херектер яамызы, Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) депутады Бүгү-российнын «Чаңгыс демниг Россия» политикт партияның кежигүнү.

№ 6 девискээр бөлүү
(Чөөн таланың №6)

1. Моңгуш Артыш Юрьевич – Тыва Республиканы Өвүр кожууннуң Хандагайты суурга 1993 чылд төрүттүнген, чурттап турар чериниң адрези: Тыв Республика, Өвүр кожуун, Хандагайты суур, дээди эр темниг, Дээди профессионал өөредилгелиг «Тываны күрүне университеди» Федералдыг күрүне бюджетти өөредилге албан чери, 2016 чыл, «Каа-Хем суурну ниити өөредилгелиг №1 ортумак школазы» Муниципал дыг бюджеттиг өөредилге албан чери, Бүгү-российн **«Чаңгыс демниг Россия»** политиктиг партияны кежигүнү;

2. Бартына-Сады Виталий Моңгушевич – Тыв Республиканың Бай-Тайга кожууннуң Тээли суурга 196 чылда төрүттүнген, чурттап-турар чериниң адрези Тыва Республика, Кызыл хоорай, Тыва Республиканы

(Уланчызы 5,6 арыннарда).

Дээди Хуралы (парламентизи), Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) Айыыл чок чорук, эрге-хоойлу чурумунуң болгаш кызыгаар чоогунуң шыырыгларының талазы-биле комитеттиң даргазы, Бүгү-россияның **«Чаңгыс демниг Россия»** политиктиг партияның кежигүнү;

3. Фунтиков Владимир Александрович – Тыва Республиканың Кызыл хоорайга 1976 чылда төрүттүнген, чурттап турар чериниң адрези: Тыва Республика, Кызыл хоорай, дээди эртемниг, Дээди профессионал өөредилгелиг «Сибирьниң федералдыг университеди» федералдыг күрүне бюджеттиг өөредилге албан чери, 2010 чыл, Кызыгаарлаттынган харыысалгалыг ниитилел «Теплосеть плюс», Бүгү-россияның **«Чаңгыс демниг Россия»** политиктиг партияның кежигүнү;

№ 7 девискээр бөлүү
(Барыын-Хемчиктиң №7)

1. Коңгар Алдын-кыс Темир-ооловна – Тыва Республиканың Тес-Хем кожууннуң Ак-Эрик суурга 1962 чылда төрүттүнген, чурттап турар чериниң адрези: Республика Тыва, Кызыл хоорай, дээди эртемниг, Дээди профессионал өөредилгелиг «Тываның күрүне университеди» Күрүнениң өөредилге албан чери, 1987 чыл, Тыва Республиканың Дээди Хуралы (парламентизи), Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) Энергетика, тудуг, транспорт болгаш чуртталга-коммунал ажыл-агыйының талазы-биле комитеттиң даргазы, Бүгү-россияның **«Чаңгыс демниг Россия»** политиктиг партияның кежигүнү;

2. Бады Олег Ооржакович – Тыва Республиканың Барыын-Хемчик кожууннуң Шекпээр суурга 1959 чылда төрүттүнген, чурттап турар чериниң адрези: Республика Тыва, Кызыл хоорай, дээди эртемниг, «Москваның күрүн-хөө-юридиктиг академиязы» Москва хоорайның аккредитациялыг күрүнениң эвес өөредилге албан чери, 2005 чыл, Тыва Республиканың Орук-транспорт комплекизиниң яамызы, Бүгү-россияның **«Чаңгыс демниг Россия»** политиктиг партияның кежигүнү;

3. Ванданова Ульяна Солун-ооловна – Тыва Республиканың Барыын-Хемчик кожууннуң Аяңгаты суурга 1956 чылда төрүттүнген, чурттап турар чериниң адрези: Республика Тыва, Ак-Довурак хоорай, дээди эртемниг, Дээди профессионал өөредилгелиг «Санкт-Петербургтуң профэвилелдерниң гуманитарлыг университеди» Күрүнениң эвес өөредилге албан чери, 2016 чыл, «Ак-Довурак хоорайның өг-бүлеге болгаш уругларга социал дуза төвү» Тыва Республиканың күрүне бюджеттиг албан чери, Тыва Республиканың Ак-Довурак хоорайның Төлээлекчилер Хуралының депутады, Бүгү-россияның **«Чаңгыс демниг Россия»** политиктиг партияның кежигүнү.

№ 8 девискээр бөлүү
(Бай-Тайганың №8)

1. Моңгуш Ульяна Байыр-ооловна – Тыва Республиканың Мөңгүн-Тайга кожууннуң Мугур-Аксы суурга 1964 чылда төрүттүнген, чурттап турар чериниң адрези: Тыва Республика, Мөңгүн-Тайга кожууннуң Мугур-Аксы суур, дээди эртемниг, Чөөн-Сибирьниң күрүнениң культура институду, 1988 чыл, Тыва Республиканың Дээди Хуралы (парламентизи), Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) Социал политика талазы-биле комитеттиң даргазының оралакчызы, Бүгү-россияның **«Чаңгыс демниг Россия»** политиктиг партияның кежигүнү;

2. Кужугет Росси Адександрович – Россия, Тыва Республика, Тыва АССР-ниң Кызыл хоорайга 1982 чылда төрүттүнген, чурттап турар чериниң адрези: Тыва Республика, Кызыл хоорай, дээди эртемниг, Иркутскиниң күрүнениң медицина институду, 2005 чыл, «Республиканың № 1 эмнелгези» ТР-ниң Күрүне бюджеттиг кадык камгалал албан чери, рентгенохирургия диагностика аргаларының болгаш эмнээшкин кабинединиң эргелекчизи, Бүгү-россияның «Чаңгыс демниг Россия» политиктиг партияның кежигүнү;

3. Моңгуш Михаил Сентябрьович – Тыва Республиканың Барыын-Хемчик кожууннуң Кызыл-Мажалык суурга 1962 чылда төрүттүнген, чурттап турар чериниң адрези: Республика Тыва, Бай-Тайга кожуун, Тээли суур, дээди эртемниг, Красноярскиниң политехниктиг институдунуң Кызыл хоорайда филиалы,1986 чыл, «Тыва Республиканың Культура яамызының өнчү-хөреңги талазы-биле ажыл-агый эргелели» Күрүне бюджеттиг албан чери, Бүгү-россияның **«Чаңгыс демниг Россия»** политиктиг партияның кежигүнү.

№ 9 девискээр бөлүү
(Чөөн-Хемчиктиң №9)

1. Куулар Сергей Даш-оолович – Тыва Республика, Тыва АССР-ниң Өвүр кожууннуң Хандагайты суурга 1968 чылда төрүттүнген, чурттап турар чериниң адрези: Тыва Республика, Өвүр кожуун, Хандагайты суур, дээди эртемниг, Дээди профессионал өөредилгелиг «Тываның күрүне университеди» Федералдыг күрүне бюджеттиг өөредилге албан чери, 2011 чыл, Тыва Республиканың Баштыңының Администрациязы болгаш Тыва Республиканың Чазааның Аппарады, Бүгү-россияның **«Чаңгыс демниг Россия»** политиктиг партияның кежигүнү;

2. Доңгак Александра Хаяаевна – Тыва Республика, Тыва автономнуг областың Чөөн-Хемчик районнуң Чадаана суурга 1956 чылда төрүттүнген, чурттап турар чериниң адрези: Тыва Республика, Чөөн-Хемчик кожуун, Чадаана сумузу, Бажың-Алаак суур, ортумак тускай эртемниг, Кызылдың педагогика училищези, 1990 чыл, Тыва Республиканың Дээди Хуралы (парламентизи), Каң-хөө, экономика, инвестиция политиказы болгаш сайгарлыкчы чорук талазы-биле комитеттиң даргазы, Бүгү-россияның **«Чаңгыс демниг Россия»** политиктиг партияның кежигүнү;

3. Делгер-оол Артур Кууларович – Тыва Республиканың Чадаана хоорайга 1974 чылда төрүттүнген, чурттап турар чериниң адрези: Тыва Республика, Чөөн-Хемчик кожуун, Чадаана, ортумак тускай эртемниг, Кызыл хоорайның №1 ортумак профессионал техниктиг училищези, 2008 чыл, ажылдавайн турар, Бүгү-россияның **«Чаңгыс демниг Россия»** политиктиг партияның кежигүнү;

4. Куулар Мерген Германович – Тыва Республиканың Өвүр кожууннуң Солчур суурга 1987 чылда төрүттүнген, чурттап турар чериниң адрези: Тыва Республика, Өвүр кожуун, Хандагайты суур, дээди эртемниг, Дээди профессионал өөредилгелиг «Тываның күрүне университеди» Күрүнениң өөредилге албан чери, 2010 чыл, «Хандагайтының ниити өөредилгелиг ортумак школазы» Муниципалдыг бюджеттиг өөредилге албан чери, Бүгү-россияның **«Чаңгыс демниг Россия»** политиктиг партияның кежигүнү.

№ 10 девискээр бөлүү
(Сүт-Хөлдүң №10)

1. Сарыглар Олег Доржулдаевич – Тыва Республика, Тыва АССР-ниң Чөөн-Хемчик районнуң Хөндергей суурга 1956 чылда төрүттүнген, чурттап турар чериниң адрези: Тыва Республика, Кызыл хоорай, пенсионер, Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) депутады, Бүгү-россияның **«Чаңгыс демниг Россия»** политиктиг партияның кежигүнү;

2. Моңгуш Мерген-оол Намчалович – Тыва Республика, Тыва АССР-ниң Чөөн-Хемчик районнуң Хайыракан суурга 1969 чылда төрүттүнген, чурттап турар чериниң адрези: Тыва Республика, Кызыл хоорай, дээди эртемниг, Дээди профессионал өөредилгелиг «Тываның күрүне университеди» Күрүнениң өөредилге албан чери, 2009 чыл, «Олимп» олимпий курлавырының спортчу школазы» ТР-ниң Күрүне бюджеттиг албан чери, Тыва Республиканың Чөөн-Хемчик кожуун муниципалдыг районнуң Төлээлекчилер Хуралының депутады;

3. Чамбал Арина Маадыр-ооловна – Тыва Республика, Тыва АССР-ниң Улуг-Хем районнуң Чаа-Хөл суурга 1972 чылда төрүттүнген, чурттап турар чериниң адрези: Тыва Республика, Чаа-Хөл кожуун, Чаа-Хөл суур, дээди эртемниг, Челябинскиниң юридиктиг техникуму, 2002 чыл, Чаа-Хөл кожууннуң Төлээлекчилер Хуралы, Кожууннуң баштыңы, Бүгү-россияның **«Чаңгыс демниг Россия»** политиктиг партияның кежигүнү;

4. Тюлюш Семен Сергеевич – Тыва Республиканың Сүт-Хөл кожууннуң Бора-Тайга суурга 1986 чылда төрүттүнген, чурттап турар чериниң адрези: Тыва Республика, Кызыл хоорай, дээди эртемниг, Дээди профессионал өөредилгелиг «Тываның күрүне университеди» Күрүнениң өөредилге албан чери, 2008 чыл, Тыва Республиканың Дээди Хуралы (парламентизи), Бүгү-россияның **«Чаңгыс демниг Россия»** политиктиг партияның кежигүнү;

№ 11 девискээр бөлүү
(Чаа-Хөлдүң №11)

1. Чаш-оол Артур Кызыл-оолович – Тыва Республика, Тыва АССР-ниң Улуг-Хем районнуң Арыскан суурга 1972 чылда төрүттүнген, чурттап турар чериниң адрези: Республика Тыва, Кызыл кожуун, Каа-Хем суур, дээди эртемниг, Тываның күрүне университеди, 1999 чыл, Кызыл хоорайның «Благоустройство» Муниципалдыг унтитарлыг бүдүрүлге, Бүгү-россияның **«Чаңгыс демниг Россия»** политиктиг партияның кежигүнү;

2. Кысыгбай Оскал-оол Иванович – Тыва Республика, Тыва АССР-ниң Улуг-Хем районнуң Хайыракан суурга 1963 чылда төрүттүнген, чурттап турар чериниң адрези: Республика Тыва, Кызыл хоорай, дээди эртемниг, Красноярскиниң күрүнениң агроуниверситединиң Тываның филиалы, 1991 чыл, Кызыгаарлаттынган харыысалгалыг ниитилел «Өлчей», Бүгү-россияның **«Чаңгыс демниг Россия»** политиктиг партияның кежигүнү;

3. Кызыл-оол Херел Васильевич – Тыва Республика, Тыва АССР-ниң Улуг-Хем районнуң Булуң-Терек суурга 1968 чылда төрүттүнген, чурттап турар чериниң адрези: Республика Тыва, Кызыл хоорай, дээди эртемниг, Россияның Иштики херектер яамызының Барнаулдуң юридиктиг институду, 2000 чыл, «Маралхоз Туран» ТР-ниң Күрүне унитарлыг бүдүрүлгези, Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) депутады, Бүгү-россияның **«Чаңгыс демниг Россия»** политиктиг партияның кежигүнү;

4. Сарбакай Айлаңмаа Эрес-ооловна – Тыва Республика, Тыва АССР-ниң Улуг-Хем районнуң Ак-Дуруг суурга 1970 чылда төрүттүнген, чурттап турар чериниң адрези: Республика Тыва, Чаа-Хөл кожуун, Чаа-Хөл суур, дээди эртемниг, «Тываның күрүне университеди», 2005 чыл, «Чаа-Хөл суурнуң Ш.Ч.Сат аттыг ниити өөредилгелиг ортумак школазы» Муниципалдыг бюджеттиг өөредилге албан чери, Бүгү-россияның **«Чаңгыс демниг Россия»** политиктиг партияның кежигүнү.

№ 12 девискээр бөлүү
(Улуг-Хемниң №12)

1. Хуурак Эрес Михайлович – Тыва Республика, Тыва АССР-ниң Улуг-Хем районнуң Чодураа суурга 1969 чылда төрүттүнген, чурттап турар чериниң адрези: Республика Тыва, Кызыл хоорай, дээди эртемниг, Дээди профессионал өөредилгелиг «Тываның күрүне университеди» Федералдыг күрүне бюджеттиг өөредилге албан чери, 2011 чыл, Кызыгаарлаттынган харыысалгалыг ниитилел «СаянДорСтрой», Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) депутады, Бүгү-россияның **«Чаңгыс демниг Россия»** политиктиг партияның кежигүнү;

2. Тамчай Солаңгы Михайловна – Тыва Республика, Тыва АССР-ниң Шагаан-Арыг хоорайга 1971 чылда төрүттүнген, чурттап турар чериниң адрези: Республика Тыва, Кызыл хоорай, дээди эртемниг, Кызылдың күрүнениң педагогика институду, 1994 чыл, «Кызыл хоорайның кежээки (ээлчеглиг) ниити өөредилгелиг школазы» Муниципалдыг казна өөредилге албан чери, Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) депутады, Бүгү-россияның **«Чаңгыс демниг Россия»** политиктиг партияның кежигүнү;

3. Спирина Людмила Сергеевна – Тыва Республика, Тыва АССР-ниң Шагаан-Арыг хоорайга 1967 чылда төрүттүнген, чурттап турар чериниң адрези: Тыва Республика, Улуг-Хем кожуун, Шагаан-Арыг хоорай, дээди эртемниг, Дээди профессионал өөредилгелиг «Красноярскиниң күрүнениң В.П. Астафьев аттыг педагогика университеди» күрүнениң өөредилге албан чери, 1989 чыл, «Улуг-Хем кожууннуң Шагаан-Арыг хоорайның ниити өөредилгелиг № 1 ортумак школазы» Муниципалдыг бюджеттиг өөредилге албан чери;

4. Ширапай Алексей Николаевич – Тыва Республиканың Тожу кожууннуң Тоора-Хем суурга 1980 чылда төрүттүнген, чурттап турар чериниң адрези: Тыва Республика, Кызыл хоорай, дээди эртемниг, Тываның күрүне университеди» 2003 чыл, «Тыва Республиканың аграрлыг школа-интернады» Күрүне бюджеттиг өөредилге албан чери.

№ 13 девискээр бөлүү
(Кызылдың №13)

1. Желтухин Александро Петрович – Тыва Республика, Тыва АССР-ниң Таңды районнуң Бай-Хаак суурга 1962 чылда төрүттүнген, чурттап турар чериниң адрези: Тыва Республика, Кызыл кожуун, Суклак суму, ортумак тускай эртемниг, Кызылдың автомобиль-орук техникуму, 1982 чыл, хуу сайгарлыкчы, Арат-фермер ажыл-агыйның баштыңы, Бүгү-россияның **«Чаңгыс демниг Россия»** политиктиг партияның кежигүнү;

2. Кара-Сал Чыргал Маскарович – Тыва Республика, Тыва АССР-ниң Барыын-Хемчик районнуң Эрги-Барлык суурга 1969 чылда төрүттүнген, чурттап турар чериниң адрези: Тыва Республика, Кызыл хоорай, дээди эртемниг, Красноярскиниң күрүнениң аграрлыг университеди, 2009 чыл, Муниципалдыг унтитарлыг бүдүрүлге «Сукпактеплоэнерго», «Чаңгыс демниг Россия» политиктиг партияның талакчызы;

3. Оюн Аяс Александрович – Россия, Тыва Республика, Тыва АССР-ниң Кызыл районнуң Целинное суурга 1977 чылда төрүттүнген, чурттап турар чериниң адрези: Тыва Республика, Кызыл кожуун, Целинное суму, дээди эртемниг, «Тываның күрүне университеди» 2002 чыл, ажылдавайн турар, Тыва Республиканың «Кызыл кожуун» муниципалдыг районнуң Төлээлекчилер Хуралының депутады, Бүгү-россияның **«Чаңгыс демниг Россия»** политиктиг партияның кежигүнү;

4. Серен-Доржу Аян Владимирович – Тыва Республика, Тыва АССР-ниң Сүт-Хөл районнуң Сүт-Хөл суурга 1986 чылда төрүттүнген, чурттап турар чериниң адрези: Тыва Республика, Таңды кожуун, Межегей суму, дээди эртемниг, Дээди профессионал өөредилгелиг «Иркутскиниң күрүнениң лингвистика университеди» Күрүнениң өөредилге албан чери, 2008 чыл, Тыва Республиканың экономика яамызы, Бүгү-россияның **«Чаңгыс демниг Россия»** политиктиг партияның кежигүнү.

№ 14 девискээр бөлүү
(Бии-Хемниң №14)

1. Левина Вера Николаевна – Кустанайск облазының Федоровский районнуң Новошумное суурга 1968 чылда төрүттүнген, чурттап турар чериниң адрези: Тыва Республика, Тожу кожуун, Тоора-Хем суур, дээди эртемниг, Дээди профессионал өөредилгелиг «Хакасияның Н.Ф. Катанов аттыг күрүне университеди» күрүне бюджеттиг өөредилге албан чери, 2005 чыл, «Орус культура төвү» Тыва Республиканың Күрүнениң автономнуг албан чери, Бүгү-россияның **«Чаңгыс демниг Россия»** политиктиг партияның кежигүнү;

2. Суурлай Буян Сергеевич – Тыва Республика, Тыва АССР-ниң Каа-Хем районнуң Суг-Бажы суурга 1981 чылда төрүттүнген, чурттап турар чериниң адрези: Тыва Республика, Тожу кожуун, Тоора-Хем суур, эртемниг, Кызылдың экономика болгаш эрге-хоойлу техникуму, 2006 чыл, ажылдавайн турар;

3. Байкара Орлан Владимирович – Тыва Республика, Тыва АССР-ниң Туран хоорайга 1984 чылда төрүттүнген, чурттап турар чериниң адрези: Тыва Республика, Бии-Хем кожуун, Туран хоорай, дээди эртемниг, «Туран - Медиа», хуу сайгарлыкчы, Тыва Республиканың Туран хоорайның Төлээлекчилер Хуралының депутады, Бүгү-россияның **«Чаңгыс демниг Россия»** политиктиг партияның кежигүнү;

4. Байыр-оол Владимир Владимирович – Тыва Республика, Тыва АССР-ниң Туран хоорайга 1981 чылда төрүттүнген, чурттап турар чериниң адрези: Тыва Республика, Бии-Хем кожуун, Туран хоорай, дээди эртемниг, Тываның күрүне университеди, 2003 чыл, «Туран хоорайның ниити өөредилгелиг № 2 ортумак школазы» Муниципалдыг бюджеттиг өөредилге албан чери.

№ 15 девискээр бөлүү
(Каа-Хемниң №15)

1. Дудко Олег Викторович – Красноярск край Челябинск хоорайга 1968 чылда төрүттүнген, чурттап турар чериниң адрези: Красноярск край, Красноярск хоорай, дээди эртемниг, Томскиниң күрүне университеди, 1992 чыл, «Ойна» старательдер артели, Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) депутады, Бүгү-россияның «Чаңгыс демниг Россия» политиктиг партияның кежигүнү;

2. Радченко Марина Владимировна – Чита облазының Шилкинский районнуң В. Дарасунский суурга 1972 чылда төрүттүнген, чурттап турар чериниң адрези: Тыва Республика, Каа-Хем кожуун, Сарыг-Сеп сумузу, дээди эртемниг, Томскиниң күрүне университеди, 1995 чыл, "Сарыг-Сеп суурнуң Ю.А. Гагарин аттыг ниити өөредилгелиг №1 ортумак школазы" Муниципалдыг бюджеттиг өөредилге албан чери, Тыва Республиканың Каа-Хем кожууннуң Сарыг-Сеп сумузунуң Төлээлекчилер Хуралының депутады;

3. Куулар Алена Александровна – Тыва Республика, Тыва АССР-ниң Каа-Хем районнуң Бүрен-Хем суурга1984 чылда төрүттүнген, чурттап турар чериниң адрези: Тыва Республика, Каа- Хем кожуун, Бүрен-Хем сумузу, дээди эртемниг, Дээди профессионал өөредилгелиг «Тываның күрүне университеди» Күрүнениң өөредилге албан чери, 2007 чыл, Бүрен-Хем суурнуң «Солнышко» школа назыны четпээн уруглар өөредилгезиниң албан чери, Тыва Республиканың Каа-Хем кожууннуң Бүрен-Хем сумузунуң Төлээлекчилер Хуралының депутады;

(Уланчызы 6,7 арыннарда).

4.**Салчак Адыгжы Михайлович** – Тыва Республика, Тыва АССР-ниң Барыын-Хемчик районнуң Барлык суурга 1982 чылда төрүттүнген, чурттап турар чериниң адрези: Тыва Республика, Каа-Хем кожуун, Сарыг-Сеп сумузу, ортумак тускай эртемниг, Кызылдың автомобиль-орук техникуму, 2001 чыл, Тыва Республиканың Каа-Хем район суду.

№ 16 девискээр бөлүү
(Эрзинниң №16)

1.**Нурзат Эчис-Балдир Борисович** – Тыва Республика, Тыва АССР-ниң Эрзин районнуң Нарын суурга 1978 чылда төрүттүнген, чурттап турар чериниң адрези: Тыва Республика, Кызыл кожуун, Каа-Хем суур, дээди эртемниг, Дээди өөредилгелиг «Башкарылга болгаш бүдүрүлге академиязы» хуу өөредилге албан чери, 2019 чыл, Кызыгаарлаттынган харыысалгалыг ниитилел, «Хоорай рыноктары» Кызыл хоорай, Тыва Республиканың «Эрзин кожуун» муниципалдыг районнуң Төлээлекчилер Хуралының депутады, Бүгү-россияның **«Чаңгыс демниг Россия»** политиктиг партияның кежигүнү;

2. **Санчат Александр Санданович** – Тыва Республиканың Тес-Хем кожууннуң Самагалдай суурга 1959 чылда төрүттүнген, чурттап турар чериниң адрези: Тыва Республика, дээди эртемниг, Красноярскиниң политехниктиг институдунуң Кызыл хоорайда филиалы, 1983 чыл, пенсионер, Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) депутады, Бүгү-россияның **«Чаңгыс демниг Россия»** политиктиг партияның кежигүнү;

3. **Сүктер Буян Шиметович** – Тыва Республика, Тыва АССР-ниң Тес-Хем районнуң Ак-Эрик суурга 1986 чылда төрүттүнген, чурттап турар чериниң адрези: Тыва Республика, Тес-Хем кожуун, Самагалдай суур, дээди эртемниг, Өөредилге, культура болгаш эртем яамызы, Моолдуң "ШОНХОР" күш-культураның аккредитациялыг институду, 2007 чыл, «Тыва спортчу школа» Тыва Республиканың Күрүне бюджеттиг албан чери, улуг инструктор- методист;

4.**Шомбун Шораан Вячеславович** – Тыва Республиканың Эрзин кожууннуң Эрзин суурга 1987 чылда чылда төрүттүнген, чурттап турар чериниң адрези: Тыва Республика, Кызыл хоорай, дээди эртемниг, Дээди профессионал өөредилгелиг «Тываның күрүне университеди» Федералдыг күрүне бюджеттиг өөредилге албан чери, 2016 чыл, Эрзин кожууннуң чагыргазы, Бүгү-россияның «Чаңгыс демниг Россия» политиктиг партияның кежигүнү.

Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) үшкү чыыжының депуттарынга чангыс мандаттыг соңгулда округтары-биле «Россия Федерациязының Коммунистиг партиязы» политиктиг партияның Тываның республика салбырындан депшиткен кандидаттарның даңзызының дугайында

№ 67/376-7 2019 чылдың июль 19 Кызыл хоорай

Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) үшкү чыыжының депутаттарынга чаңгыс мандаттыг соңгулда округтарының талазы-биле **«Россия Федерациязының Коммунистиг партиязы»** политиктиг партияның Тываның республика салбырындан депшиткен кандидаттарның республика даңзызын шынзыдары-биле киирген документилерин Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязы сайгарып көргеш, тодараткан.

«Россия Федерациязының Коммунистиг партиязы» политиктиг партияның Тываның республика салбыры «Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) депутаттарының соңгулдаларының дугайында» Тыва Республиканың Хоойлузунга дүүштүр, чаңгыс мандаттыг соңгулда округтарының талазы-биле 16 кижи санныг кандидаттарның даңзызын депшидер дугайында политиктиг партияның конференциязының 2019 чылдың июль 26-да протоколун киирген.

Документилерни хүлээп турда, тодараттынганы болза, чаңгыс мандаттыг соңгулда округтарының талазы-биле кандидаттарның даңзызында кирип турар херек кырында 15 кандидаттарның документилерин көргүзүп киирген.

«Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) депутаттарының соңгулдаларының дугайында» Тыва Республиканың Хоойлузунуң 33-кү, 35-ки чүүлдерин удуртулга болдургаш, Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязының доктаадыры болза:

1. Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) үшкү чыыжының депутаттарынга чаңгыс мандаттыг соңгулда округтарының талазы-биле **«Россия Федерациязының Коммунистиг партиязы»** политиктиг партияның Тываның республика салбырындан депшиткен 15 кижи санныг кандидаттарның даңзызын (коштунган даңзыны) шынзыдар.

2. Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) үшкү чыыжының депутаттарынга чаңгыс мандаттыг соңгулда округтарының талазы-биле **«Россия Федерациязының Коммунистиг партиязы»** политиктиг партияның Тываның республика салбырындан депшиткен кандидаттарның шынзыттынган даңзызының хоолгазын политиктиг партияның регионалдыг салбырының бүрүн эргелиг төлээлекчизинге тыпсыр.

3. Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) үшкү чыыжының депутаттарынга чаңгыс мандаттыг соңгулда округтарының талазы-биле **«Россия Федерациязының Коммунистиг партиязы»** политиктиг партияның Тываның республика салбырындан депшиткен кандидаттарының шынзыттынган даңзызының хоолгазын девискээр соңгулда комиссияларынче чорудар.

4. Ук доктаалды «Шын» болгаш «Тувинская правда» солуннарга парлаар.

Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязының даргазы О.В. ФОРТУНА.
Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязының секретары М.Ш. САМБАЛА.

Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязының 2019 чылдың июль 19-та № 67/376-7 доктаалынга №2 капсырылга

Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) үшкү чыыжының депуттарынга чаңгыс мандаттыг соңгулда округтарының талазы-биле «Россия Федерациязының Коммунистиг партиязы» политиктиг партияның Тываның республика салбырындан депшиткен кандидаттарның дугайында МЕДЭЭ

Оң талакы эриктиң чаңгыс мандаттыг №1 соңгулда округу

Ооржак Григорий Шулбен-оолович – Тыва АССР-ниң Чадаана хоорайга 1981 чылда төрүттүнген, дээди эртемниг, Дээди профессионал өөредилгелиг «Тываның күрүне университеди» Күрүне бюджеттиг өөредилге албан чери, 2006 чыл, Кызыгаарлаттынган харыысалгалыг ниитилел «Строй-Экспресс», **«Россия Федерациязының Коммунистиг партиязы»** партияның кежигүнү.

Автооруктуң чаңгыс мандаттыг №2 соңгулда округу

Фасхутдинов Ренат Исмагильович – Тыва АССР-ниң Таңды районнуң Кочетово суурга 1986 чылда төрүттүнген, ортумак эртемниг, Ортумак профессионал өөредилгелиг «Красноярскиниң юридиктиг техникуму» Федералдыг күрүне өөредилге албан чери, 2009 чыл, Акционерлиг ниитилел «Кызылдың ТЭЦ», **«Россия Федерациязының Коммунистиг партиязы»** партияның кежигүнү.

Төптүң чаңгыс мандаттыг №3 соңгулда округу

Моңгуш Елена Дамбаевна – Кызыл хоорайга 1988 чылда төрүттүнген, дээди эртемниг, Дээди профессионал өөредилгелиг «Тываның күрүне университеди» Федералдыг күрүне бюджеттиг өөредилге албан чери, 2011 чыл, **«Россия Федерациязының Коммунистиг партиязы»** партияның кежигүнү.

Май бирниң чаңгыс мандаттыг №4 соңгулда округу

Огородников Сергей Владимирович – Тыва АССР-ниң Кызыл хоорайга 1963 чылда төрүттүнген, ниити ортумак эртемниг, Кызыл хоорайның ниити өөредилгелиг №11 ортумак школазы, 1980 чыл, «Сүбедей» спортчу школа» Тыва Республиканың күрүнениң автономнуг албан чери, **«Россия Федерациязының Коммунистиг партиязы»** партияның кежигүнү.

Ленинградтың чаңгыс мандаттыг №5 соңгулда округу

Куулар Лодой-Дамба Эртинеевич – Тыва АССР-ниң Сүт-Хөл районнуң Сүт-Хөл суурга 1982 чылда төрүттүнген, дээди эртемниг, Дээди профессионал өөредилгелиг «Тываның күрүне университеди» Күрүне бюджеттиг өөредилге албан чери, 2006 чыл, «Россия Федерациязының Коммунистиг партиязы» политиктиг партияның Тываның республика салбырында ажылдап турар, секретарь, **«Россия Федерациязының Коммунистиг партиязы»** партияның кежигүнү.

Чөөн таланың чаңгыс мандаттыг №6 соңгулда округу

Саенко Владимир Дмитриевич – Омск областың Калачинский районнуң Крутые Луки суурга 1952 чылда төрүттүнген, дээди эртемниг, Новосибирскиниң Партияның дээди школазы, «Саенко болгаш Партнерлары» адвокат кабинединде ажылдап турар, **«Россия Федерациязының Коммунистиг партиязы»** партияның кежигүнү.

Бай-Тайганың чаңгыс мандаттыг №8 соңгулда округу

Салчак Сергей Сээ-Сюрюнович – Тыва Автономнуг областың Бай-Тайга районнуң Тээли суурга 1954 чылда төрүттүнген, дээди эртемниг, Новосибирскиниң Партияның дээди школазы, «Тыва Республиканың Бай-Тайга кожууну» муниципалдыг районнуң Төлээлекчилер Хуралында ажылдап турар, **«Россия Федерациязының Коммунистиг партиязы»** партияның кежигүнү.

Чөөн-Хемчиктиң чаңгыс мандаттыг №9 соңгулда округу

Седен-оол Чойгана Шивит-ооловна – Тыва АССР-ниң Өвүр районнуң Торгалыг суурга 1972 чылда төрүттүнген, дээди эртемниг, Кызылдың күрүнениң педагогика институду, 1995 чыл, «Өвүр кожууннуң Дус-Дагның ниити өөредилгелиг ортумак школазы» Муниципалдыг бюджеттиг ниити өөредилге албан черинде ажылдап турар, **«Россия Федерациязының Коммунистиг партиязы»** партияның кежигүнү.

Сүт-Хөлдүң чаңгыс мандаттыг №10 соңгулда округу

Сарыглар Анатолий Коңгар-оолович – Тыва АССР-ниң Сүт-Хөл районнуң Бора-Тайга суурга 1959 чылда төрүттүнген, ортумак эртемниг, Колхозтарга болгаш совхозтарга удуртукчу кадрлар белеткээр талазы-биле Красноярскиниң көдээ ажыл-агый техникуму, 1983 чыл, Тываның обком КПСС-тиң марксизм-ленинизм университеди, 1990 чыл, «Сүт-Хөл кожуун» муниципалдыг районнуң чагыргазында ажылдап турар, **«Россия Федерациязының Коммунистиг партиязы»** партияның кежигүнү.

Чаа-Хөлдүң чаңгыс мандаттыг №11 соңгулда округу

Кенен Зинаида Дажыевна – Тыва АССР-ниң Чаа-Хөл районнуң Чаа-Хөл суурга 1963 чылда төрүттүнген, ортумак профессионал эртемниг, РСФСР-ниң Көдээ ажыл-агый яамызының Рыбинскиниң көдээ ажыл-агый техникуму, 1984 чыл, пенсионер, **«Россия Федерациязының Коммунистиг партиязы»** партияның кежигүнү.

Улуг-Хемниң чаңгыс мандаттыг №12 соңгулда округу

Хомушку Людмила Капсыл-ооловна – Тыва АССР-ниң Тес-Хем районнуң Ак-Эрик суурга 1962 чылда төрүттүнген, дээди эртемниг, Дээди профессионал өөредилгелиг «Тываның күрүне университеди» Күрүне бюджеттиг өөредилге албан чери, 2006 чыл, Кызыл хоорай, **«Россия Федерациязының Коммунист** **партиязы»** партияның кежигүнү.

Кызылдың чаңгыс мандаттыг №13 соңгулда округу

Моңгуш Абдул Дээк-оолович – Тыва АССР- Сүт-Хөл районнуң Алдан-Маадыр суурга 1967 чыл төрүттүнген, дээди эртемниг, Россия Федерациязын Иштики херектер яамызының Красноярск хоора Дээди профессионал өөредилгелиг «Сибирьниң ю диктиг институду» Күрүнениң өөредилге албан че Красноярск хоорай, 2007 чыл, Росгвардияның « рана» Федералдыг күрүне унитарлыг бүдүрүлгезин Тыва Республикада филиалында ажылдап тур **«Россия Федерациязының Коммунистиг партиз** партияның кежигүнү.

Бии-Хемниң чаңгыс мандаттыг №14 соңгулда округу

Денисов Денис Павлович – Красноярск край Сосновоборск хоорайга 1987 чылда төрүттүнген, эгел фессионал эртемниг, Ачинск хоорайның №96 проф сионал лицейи, 2004 чыл, **«Россия Федерациязын Коммунистиг партиязы»** партияның кежигүнү.

Каа-Хемниң чаңгыс мандаттыг №15 соңгулда округу

Сувак Роман Сувакович – Тыва АССР-ниң К Хем районнуң Бүрен-Бай-Хаак суурга 1964 чыл төрүттүнген, дээди эртемниг, Красноярскиниң полит никтиг институдунуң Кызыл хоорайда филиалы, 1 чыл, пенсионер, **«Россия Федерациязының Ком нистиг партиязы»** партияның кежигүнү.

Эрзинниң чаңгыс мандаттыг №16 соңгулда округу

Чаңгы-оол Олег Санхоевич – Тыва АССР-ниң Т Хем районнуң Берт-Даг суурга 1963 чылда төрүттүн дээди эртемниг, Красноярскиниң политехни институдунуң Кызыл хоорайда филиалы, «Агросо Көдээ ажыл-агый бүдүрүлге кооперативинде ажыл турар, **«Россия Федерациязының Коммунистиг п тиязы»** партияның кежигүнү.

Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) үшкү чыыжының депутаттарынга «Өзүлде партиязы» политикти партияның Тыва Республикада регионалдыг салбырындан депшиткен кандидаттарның республика даңзызының дугайында

№68/387-7 2019 чылдың июль 22 Кызыл хоора

Тыва Республиканың Дээди Хуралының (пар ментизиниң) үшкү чыыжының депутаттарынга **«Өзүл партиязы»** политиктиг партияның Тыва Респубика регионалдыг салбырындан депшиткен кандидаттар даңзызын шынзыдары-биле киирген документи рин сайгарып көргеш, «Тыва Республиканың Дэ Хуралының (парламентизиниң) депутаттары соңгулдаларының дугайында» Тыва Республика Хоойлузунуң 34-кү, 35-ки чүүлдеринге дүүштүр, Ты Республиканың Соңгулда комиссиязының **доктаады болза:**

1. Тыва Республиканың Дээди Хуралының (па ламентизиниң) үшкү чыыжының депутаттары республиканың чаңгыс аай соңгулда округу-би **«Өзүлде партиязы»** политиктиг партияның Тыва республика салбырындан депшиткен кандидаттар 19 кижи санныг даңзызын (коштунган даңзыны) шы зыдар.

2. Тыва Республиканың Дээди Хуралының (па ламентизиниң) үшкү чыыжының депутаттары республиканың чаңгыс аай соңгулда округу-би **«Өзүлде партиязы»** политиктиг партияның Тыва республика салбырындан депшиткен кандидаттар шынзыттынган республика даңзызының хоолгазын п литиктиг партияның регионалдыг салбырының бүр эргелиг төлээлекчизинге тыпсыр.

3. Тыва Республиканың Дээди Хуралының (па ламентизиниң) үшкү чыыжының депутаттары республиканың чаңгыс аай соңгулда округу-би **«Өзүлде партиязы»** политиктиг партияның Тыва республика салбырындан депшиткен кандидаттар шынзыттынган даңзызының хоолгазын девискээ соңгулда комиссияларынче чорудар.

4. Ук доктаалды «Шын» болгаш «Тувинская правд солуннарга парлаар.

Тыва Республиканың Соңгулд комиссиязының даргазы О.В. ФОРТУН
Тыва Республиканың Соңгулд комиссиязының секретары М.Ш. САМБАЛ

Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязы 2019 чылдың июль 22-де №68/387-7 доктаалы №1 капсыры

Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) үшкү чыыжының депутаттарынга «Өзүлде партиязы» политиктиг партиязының Тыва Республикада регионалдыг салбырының соңгулда каттыжыышкынындан депшиткен кандидаттарының дугайында МЕДЭ

НИИТИ РЕСПУБЛИКАНЫҢ КЕЗЭЭ

1. **Ондар Эдуард Чойган-оолович** – Тыва Респу ликаның Чадаана хоорайга 1983 чылда төрүттүнге Тыва Республиканың Кызыл хоорайда чурттап тура дээди эртемниг, Тыва Республикада уругларны эргелериниң талазы-биле бүрүн эргелиг төлээзи чаңгыс аай аппарады, Тыва Республикада кижилерни эргелериниң талазы-биле бүрүн эргелиг төлээзи, Тыва Республикада сайгарлыкчыларның эргелерин камга лаар бүрүн эргелиг төлээзи, **«Өзүлде партиязы»** п литиктиг партияның кежигүнү;

2. **Журавлев Владимир Викторович** – Красноя крайның Идринск районнуң Никольское суурга 1967 чы да төрүттүнген, Тыва Республиканың Кызыл хоорайда чурттап турар, ортумак тускай эртемниг, хуу сайгарлык чы, «Тыва Республиканың садыг-үлетпүр палатазы» «Өзүлде партиязы» политиктиг партияның кежигү

(Төнчүзү. Эгези 4,5,6 арыннарда).

3. **Чупров Сергей Витальевич** – Тыва ССР-ниң Каа-Хем районнуң Сарыг-Сеп суурга 1970 чылда төрүттүнген, Тыва Республиканың Каа-Хем кожууннуң Сарыг-Сеп суурда чурттап турар, дээди эртемниг. Ажылдап турар чери: «Рубеж» КХН, **«Өзүлде партиязы»** политиктиг партияның кежигүнү.

ДЕВИСКЭЭР БӨЛҮКТЕРИНИҢ КАНДИДАТТАРЫ

№1 девискээр бөлүү
(Оң талакы эриктиң № 1 округу)

1. **Эргеп Юрий Леонидович** – Тыва Республиканың Ак-Довурак хоорайга 1976 чылда төрүттүнген, Тыва Республиканың Кызыл хоорайда чурттап турар, дээди эртемниг, хуу сайгарлыкчы, **«Өзүлде партиязы»** политиктиг партияның кежигүнү;
2. **Сайнит Мерген Васильевич** – Тыва Республиканың Кызыл хоорайга 1976 чылда төрүттүнген, дээди эртемниг, хуу сайгарлыкчы, **«Өзүлде партиязы»** политиктиг партияның кежигүнү.

№2 девискээр бөлүү
(Автооруктуң №2 округу)

1. **Солун-оол Влада Сергеевна** – Тыва АССР-ниң Таңды районнуң Хову-Аксы суурга ...1 чылда төрүттүнген, Тыва Республиканың Кызыл хоорайда чурттап турар, дээди эртемниг, хуу сайгарлыкчы, **«Өзүлде партиязы»** политиктиг партияның кежигүнү;
2. **Санчат Болат Альбертович** – Тыва Республиканың Кызыл хоорайга 1976 чылда төрүттүнген, Тыва Республиканың Кызыл хоорайда чурттап турар, ортумак эртемниг, хуу сайгарлыкчы, **«Өзүлде партиязы»** политиктиг партияның кежигүнү.

№3 девискээр бөлүү
(Төптүң №3 округу)

1. **Сайгутина Алла Алексеевна** – Тыва Республиканың Кызыл хоорайга 1959 чылда төрүттүнген, Тыва Республиканың Кызыл хоорайда чурттап турар, дээди эртемниг, пенсионер, **«Өзүлде партиязы»** политиктиг партияның кежигүнү;
2. **Тюлюш Айдан Кызыл-оолович** – Тыва АССР-ниң Чөөн-Хемчик районнуң Чыргакы суурга 1969 чылда төрүттүнген, Тыва Республиканың Кызыл хоорайда чурттап турар, дээди эртемниг. Ажылдап турар чери: Тыва Республиканың Чазааның автобазазы, Тыва Республиканың күрүне бюджеттиг албан чери, **«Өзүлде партиязы»** политиктиг партияның кежигүнү.

№6 девискээр бөлүү
(Чөөн таланың №6 округу)

1. **Ооржак Орлан Дажиевич** – Тыва АССР-ниң Кызыл хоорайга 1974 чылда төрүттүнген, Тыва Республиканың Кызыл хоорайда чурттап турар, дээди эртемниг. Ажылдап турар чери: «Народный банк Тувы» акционерлиг ниитилел, **«Өзүлде партиязы»** политиктиг партияның кежигүнү;
2. **Алдай Марат Данзын-оолович** – Тыва Республиканың Улуг-Хем районнуң Торгалыг суурга 1978 чылда төрүттүнген, Тыва Республиканың Улуг-Хем кожууннуң Шагаан-Арыг хоорайда чурттап турар, эге профессионал эртемниг. Ажылдап турар чери: Тыва Республиканың Улуг-Хем кожууннуң администрациязы.

№7 девискээр бөлүү
(Барыын-Хемчиктиң чаңгыс мандаттыг №7 соңгулда округу)

1. **Куулар Бора-Шээлей Эртинеевна** – Тыва Республиканың Барыын-Хемчик кожууннуң Кызыл-Мажалык суурга 1994 чылда төрүттүнген, Тыва Республиканың Барыын-Хемчик кожууннуң Кызыл-Мажалык суурда чурттап турар, дээди эртемниг. Ажылдап турар чери: Барыын-Хемчик кожууннуң администрациязы;
2. **Тамдын Алдын-Херел Дмитриевич** – Тыва Республиканың Кызыл районнуң Каа-Хем суурга 1993 чылда төрүттүнген, Тыва Республиканың Чөөн-Хемчик кожууннуң Хайыракан суурда чурттап турар, дээди эртемниг, хуу сайгарлыкчы, **«Өзүлде партиязы»** политиктиг партияның кежигүнү.

№9 девискээр бөлүү
(Чөөн-Хемчиктиң чаңгыс мандаттыг №9 соңгулда округу)

1. **Ондар Седип Святославович** – Тыва АССР-ниң Чөөн-Хемчик районнуң Чадаана... дергей суурга 1988 чылда төрүттүнген, Тыва Республиканың Чөөн-Хемчик кожууннуң ...дергей суурда чурттап турар, дээди эртемниг. Ажылдап турар чери: «Ч.А. Монгуш ...г олимпийжи курлавырның спорт школазы» ...РГБУ РТ, **«Өзүлде партиязы»** политиктиг партияның кежигүнү;
2. **Кыргыс Айдың Викторович** – Тыва АССР-ниң Өвүр районнуң Хандагайты суурга ...3 чылда төрүттүнген, Тыва Республиканың Өвүр кожууннуң Хандагайты суурда чурттап турар, ортумак эртемниг. Ажылдап турар чери: Өвүр кожууннуң чагыргазы.

№13 девискээр бөлүү
(Кызылдың чаңгыс мандаттыг №13 соңгулда округу)

1. **Даваа Санчай Сергеевич** – Тыва Республиканың Кызыл хоорайга 1998 чылда төрүттүнген, Тыва Республиканың Тере-Хөл кожууннуң Кунгуртуг суурда чурттап турар, ортумак эртемниг. Ажылдап турар чери: Тере-Хөл кожууннуң чагыргазы;
2. **Какпаяк Кушкаш-оол Кара-оолович** – Улуг-Хем районнуң Хайыракан суурга 1971 чылда төрүттүнген, Тыва Республиканың Кызыл хоорайда чурттап турар, ортумак эртемниг. Ажылдап турар чери: «Дерзиг-Аксының психоневрологтуг интернады» ТР-ниң күрүне бюджет албан чери.

№16 девискээр бөлүү
(Эрзинниң чаңгыс мандаттыг №16 соңгулда округу)

1. **Оюн Эртине Олегович** – Тыва Республиканың Тес-Хем районнуң Самагалтай суурга 1989 чылда төрүттүнген, Тыва Республиканың Тес-Хем кожууннуң Самагалтай суурда чурттап турар, дээди эртемниг. Ажылдап турар чери: Тес-Хем кожууннуң Төлээлекчилер хуралы;
2. **Доптан Долаана Эртинеевна** – Тыва Республиканың Кызыл хоорайга 1996 чылда төрүттүнген, Тыва Республиканың Эрзин кожууннуң Нарын суурда чурттап турар, дээди эртемниг. Ажылдап турар чери: Эрзин кожууннуң чагыргазы.

Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) үшкү чыыжының депутаттарынга чаңгыс мандаттыг соңгулда округтарының талазы-биле «Өзүлде партиязы» политиктиг партияның Тыва Республикада регионалдыг салбырындан депшиткен кандидаттарның даңзызының дугайында

№68/388-7 2019 чылдың июль 22

Кызыл хоорай

Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) үшкү чыыжының депутаттарынга чаңгыс мандаттыг соңгулда округтарының талазы-биле **«Өзүлде партиязы»** политиктиг партияның Тыва Республикада регионалдыг салбырындан депшиткен кандидаттарның даңзызын шынзыдары-биле киирген документилерин сайгарып көргеш, «Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) депутаттарының соңгулдаларының дугайында» Тыва Республиканың Хоойлузунуң 33-кү, 35-ки чүүлдеринге дүүштүр, Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязының **доктаадыры болза:**

1. Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) үшкү чыыжының депутаттарынга чаңгыс мандаттыг соңгулда округтарының талазы-биле **«Өзүлде партиязы»** политиктиг партияның Тыва Республикада регионалдыг салбырындан депшиткен кандидаттарның 1 кижи санныг даңзызын (коштунган даңзыны) шынзыдар.
2. Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) үшкү чыыжының депутаттарынга чаңгыс мандаттыг соңгулда округтарының талазы-биле **«Өзүлде партиязы»** политиктиг партияның Тыва Республикада регионалдыг салбырындан депшиткен кандидаттарның шынзыттынган даңзызының хоолгазын политиктиг партияның регионалдыг салбырының бүрүн эргелиг төлээлекчизинге тыпсыр.
3. Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) үшкү чыыжының депутаттарынга чаңгыс мандаттыг соңгулда округтарының талазы-биле **«Өзүлде партиязы»** политиктиг партияның Тыва Республикада регионалдыг салбырындан депшиткен кандидаттарның шынзыттынган даңзызының хоолгазын девискээр соңгулда комиссияларынче чорудар.
4. Ук доктаалды «Шын» болгаш «Тувинская правда» солуннарга парлаар.

Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязының даргазы О.В. ФОРТУНА.
Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязының секретары М.Ш. САМБАЛА.

Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязының 2019 чылдың июль 22-де №68/388-7 доктаалынга №2 капсырылга

Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) үшкү чыыжының депутаттарынга чаңгыс мандаттыг соңгулда округтарының талазы-биле «Өзүлде партиязы» политиктиг партиязының Тыва Республикада регионалдыг салбырының соңгулда каттыжыышкынындан депшиткен кандидаттарының дугайында МЕДЭЭ
Чөөн таланың чаңгыс мандаттыг № 6 соңгулда округу

Ооржак Орлан Дажиевич – Тыва АССР-ниң Кызыл хоорайга 1974 чылда төрүттүнген, Тыва Республиканың Кызыл хоорайда чурттап турар, дээди эртемниг, «Иркутскунуң күрүне экономика академиязы», 1995 чыл, АО «Народный банк Тувы», **«Өзүлде партиязы»** политиктиг партияның кежигүнү.

Делегей чергелиг фестивальдар

ТЫВАГА КОЛЛЕКЦИОНЕРЛЕР ЧЫГЛЫР

Август 14-15 хүннеринде IV делегей чергелиг коллекционерлер фестивалы болур. Фестивальга "Мээң бирги коллекциям" деп бичии коллекционерлерниң бирги мөөрейи база "Амыдыралда геральдика" деп Россияның геральдистериниң съездизи база болур.

Тываның Национал музейи Тываның, Россияның регионнарының, даштыкы чурттарның коллекционерлерин дөрт дугаар чыл чыып турары бо. Бо чылын Моолдуң, Кыдаттың, Корeяның база АКШ-тың коллекционерлери киржир. Ол ышкаш фестивальга чылдың киржир Екатеринбургтан сураглыг коллекционерлер Михаил Сачев биле Сергей Золотов база кээп киржир. Оларның коллекциязының аразында тыва эдилелдер база кирип турары онзагай.

Дөрткү делегей чергелиг фестивальга республиканың күрүне албан черлери база киржир күзелин илереткен. Тывада аңгы-аңгы албан-организация черлеринде үнелиг болгаш ховар коллекциялар бар болуп турары солун.

Фестивальга Пушкин аттыг национал библиотека винил пластинкалар коллекциязын, ТАР үезиниң 1910 чылдан 1955 чылдарның ном үндүрүлгелери база авторнуң адын салган база белеке берген номнарны делгээр. ТР-ниң Күрүне архиви база Инфроматизация болгаш харылзаа яамызы юбилейлиг "Шын" болгаш "Тувинская правда" солуннарга тураскааткан делгелгени көргүзер.

Тываның Үндезин культура төвү АКШ-тың хамаатызы Йоханның дамчытканы тыва маркалар коллекциязын таныштырар. ТР-ниң Экономика яамызы республикага туризмниң сайзыралының талазы-биле архив материалдарын делгээр.

Фестиваль үезинде ус-шеверлерниң хол-биле кылган ажылдарын делгеп садар болгаш чонар-даш уран чүүлүнүң мастер-класстары болур. Ол ышкаш Тываның ном үндүрер чериниң номнарын база садар.

Түңнелинде фестивальдың киржикчилери-биле ховар, үнелиг эдилелдер чыыр коллекция ажылының сайзыралының дугайында темага чаңчылчаан "төгерик столду" эрттирер.

АЗИЯ ТӨВҮНДЕ ХӨӨМЕЙ

Тываның чурттакчыларын база аалчыларын 2019 чылдың август 16-дан 19-ка чедир үш дугаар болуп эртер бүгү делегей чергелиг «Азия төвүнде хөөмей» фестивалынче Тыва үндезин культура төвү чалап турар.

Ук фестивальга АКШ-тан, Кыдаттан, Япония, Франция база кожа чыдар Моол күрүне дээш оон-даа өске чурттардан киржикчилер база аалчылар моорлап келир.

Хөөмей — тыва чоннуң төөгүзүнде шаг шаандан тура өгбелеривистен дамчып келген байлак өнчүзү. Бо хүннерде бистиң республикавыстың салым-чаяанныг тыва чоннуң культуразы дээш сагыш-човап чоруур, ону бүгү делегейге тарадып, алдаржыдып чоруур хөгжүмчүлеривис ачызы-биле хөөмей-сыгыт билдингир, сураглыг апарган. Ол дээш аажок өөрүп чоргаарланып чоруур бис.

Өгбелерден дамчып келген хөөмей уран чүүлүн сайзырадыры-биле эрттирип турар «Азия төвүнде хөөмей» фестивальга өске чоннар тыва хөөмей-сыгыттың аңгы-аңгы хевирлери-биле таныжып, билчип алыр аргалыг болур.

ЧАРЛАЛ • РЕКЛАМА • ЧАРЛАЛ • РЕКЛАМА • ЧАРЛА

Дус-Дагже чалап тур бис!

Дус-Даг суурнуң үндезилеттинип тургустунганындан бээр 90 чылдаан байырлалының эртер чуруму:

Август 9-туң хүнү:

09.00 – аалчылар бүрүткели (Суму чагыргазы);

10.00 – аът чарыжы (Шолук ховузу);

10.00 – хол бөмбүү (Куулар Сүрүң-оол аттыг стадион);

14.00 – «Кара-Дуруяа» ансамблиниң 30 чыл оюнга, «Дошпулуур» тураскаалының байырлыг ажыдыышкыны (уран чүүл школазы);

14.00 – улусчу маргылдаа «Даш көдүрери» база өске оюн-тоглаа (Куулар Сүрүң-оол аттыг стадион);

17.00 – байырлыг концерт Сумунуң мурнакчыларның шаңнал езулалы (Санчы Кызыл-оол аттыг культура одаа);

21.00 – аныяктарга танцы-сам (Куулар Сүрүң-оол аттыг стадион);

23.00 – байырлыг фейерверк (Куулар Сүрүң-оол аттыг стадион).

Август 10-нуң хүнү:

09.00 – аалчылар бүрүткели (суму чагыргазы);

10.00 – Дус-Даг суурнуң үндезилеттинип тургустунганындан бээр 90 чыл тураскааткан байырлыг чыскаал (культура одаандан стадионга чедир);

11.00 – сумунуң алдар аттыг мөгелерин алдаржыткан тураскаалдың ба ажыдыышкыны (мани хүртү);

13.00 – Дус-Даг суурнуң 90 чылынга тураскааткан тыва национал хүре

- 18 харга чедир мөге оолдар аразынга
- ТР-ниң шыырак мөгелериниң хүрежи.

Дус-Даг суурга ажылдап, чурттап чораан чонувусту, деткикчилер байырлалга келиринче чалап тур бис! Харылзажыр телефону: **8-923-268**

Билип алыры артык эвес

АГААР-БОЙДУС ИЗИЙ БЭЭРГЕ…

Чайын агаарның температуразы кадар 30 градус ажып турар үеде чүрек-дамыр аарыгларлыг, хан базыышкыны улуг кижилер кичээнгейлиг болуру чугула. Аңаа немей улуг-биче кижилер «хүнге аттырып» алгаш, кадыкшылынга айыылды тургузуп болур.

Изиг хүн караанга үр үе дургузунда турганының түңнелинде баш аарыып, дээскинип, кустуртуп, караа көзүлбестеп, эъди 40 градус чедир изип, моораап эгелээриниң айыылы тургустунуп келир. Ону «хүн адыпкан» деп адаар болгай бис.

Мындыг байдал тургустунганда дүрген эмчи дузазын кыйгыртып, «хүнге аттырган» кижини сериин, салгынныг черге бажын бедидир чыттыргаш, өөктерин чежип азы идикхевин ужулгаш, хаваанга өттүрүп каан компресс салыр болгаш дузап каан суг ижиртир. Арага азы кофеин кирип турар суксун аймаан (кофе, какао) ижиртип болбас.

«ХҮНГЕ АТТЫРБАС» ДИЗЕ…

Хүн херелдери дорт дээп турар черге турбас, аргалыг болза, хөлегеге турар.

Даштыгаа турар үени кызыгаарлаары күзенчиг.

Хүн херелдеринден камгаланыры-биле, башка бөрт аймаа кедип алыр, ылаңгыя 55 хардан улуг назылыг улус бо дүрүмнү сагыыры артык эвес.

Улуг күш үндүрер чүүлдерден ойталаар, изигде организмге ол чоккала берге. Изиг агаар чүрек-дамыр системазынга аар салдарны чедирип турар.

Руль артынга хөй үе эрттирбезин оралдажыңар. Изиг үеде чолаачы кижиниң кичээнгей-хынамчалыы кудулаар болгаш орук айыыл-халавы тургустунуп болур.

Кылымал эвес материалдардан дааран хостуг болгаш чырык өңнүг хеп кедери күзенчиг. Синтетика пөстерден даараан хептер изигде кеш аарыгларын тывылдырып болур.

ОВААРЧЫМЧАЛЫГ БОЛУҢАР!

Эштири – мага-ботту сериидедириниң эң-не эки аргазы. Чүгле эштириниң чурумун сагып, арага аймаан черле ишпезин кызыдыңар, чүге дизе, сугга дүже бээриниң айыылы улгадыр.

ОРГАНИЗМГЕ СУГ ЧЕДИШПЕСТЭЭРИ

Изигде хөй суксун ижери күзенчиг. Чүге дизе, хөй дериткенинден, организмге суг чедишпестээр. Ынчалза-даа дүъште суг ишкен херээ чок, аргалыг болза эртен база кежээ суук чүүлден ижиңер.

Хөй суксун ижер, чимистер чиир, оон минералдыг дустар болгаш витаминнер хөй кээп турар. Сугну, аргалыг болза, хайындыргаш, соодуп алгаш ижер азы газ чок минералдыг суглар ажыглаар.

АРАГА

Изигде арага аймаан ижерге кадыкшылга хоралыг дээрзин билип алыры артык эвес. Изигде ишкен арага-биле кады организмге чугула херек суг бусталып үне бээр. Ынчангаш суг чедишпестээр, ооң уржуу-биле хүнге «аттырып» алырының айыылы улгадыр, азы хоочураан аарыг кедерей берип болур.

Ынчангаш изигде арага аймаандан шуут ойталааны дээре.

АЪШ-ЧЕМ

Организм – бодун боду чурумчудуп турар система. Ынчангаш изигде организмге чүү негеттинип турарыл, кижи ону чиксээр, а изигде хоралыг болгу дег ажыг, үстүг чемнер дээш оон-даа өске чемнерни чиксевес апаар.

Хөй суглуг чем аймаа – ногаа-чимис, соок мүннер, салаттар, аңгы-аңгы каттардан хандылар, морстар, компоттар (чигирзиг эвес болза, улам эки) ажыктыг. Газтыг чигирзиг суксуннарны ижери күзенчиг эвес.

Шончалай ХОВАЛЫГ
белеткээн.

Губернатор төлеви

ДҮКТҮ БОЛБААЗЫРАДЫРЫ

Бистиң республикада малдың алгы-кежин, дүгүн болбаазырадыры бирги чергениң айтырыы апарган. Алгы-кешти чымчадыр эттээриниң талазы-биле Шагаан-Арыгда Маадыр Кырлыг-Караның ажылы шуудай берген.

Оон аңгыда, Тываның Чазааның ажылдап кылганы «Дүк» төлевилелин боттандырары-биле Бии-Хем кожуунга «Шивилиг» көдээ ажыл-агыйының даргазы Раиса Лопсан ук ажылды хөгжүдер талазы-биле даалганы алган. Раиса Сенгиевна каш чыл бурунгаар Кызыл хоорайга дүк хүлээп эгелээш, амгы үеге чедир ол-ла ажылын уламчылап турар.

Көдээ ажыл-агый талазы-биле аргадуржулгалыг Раиса Лопсанга ээн чыдар ындыг-даа бол, тудуг ажылдарын чорудуп болур оран-савалыг девискээрни хөлезиге бээри-биле Бии-Хем кожууннуң чагыргазы дамчыдып берген. Ол ээн кагдынган бажың-балгаттың соңгаларын, эжиктерин чаартып, улуг септелге ажылын чорудуп турар. Мал-маганның дүгүн болбаазырадыр ажылды кожууннуң социал-экономиктиг хөгжүлдезинге идиг болзун дээш, база кайда-даа ажылдавайн турар чонну ажылга хаара тудары-биле мындыг бүдүрүлгени тургускан. Дүк хүлээп алырынга Шивилигге база Туран хоорайга пунктуларны ажыдары көрдүнген. Дүктү болбаазырадыр бо бүдүрүлгеге дериг-херексел чугула болуп турар. Дүктү арыглап чууру, оон кургадыры дээш оон-даа өске. 400 кил дүкту б дургузунда арыглап болбаазырадыр херексел эргежок чугула дээрзин ар жулгалыг көдээ ишчилерниң бирээз Лопсан чугаалады.

«Шивилиг» көдээ ажыл-агый б гезиниң удуртулгазы 5-6 кижини тургузуп алыр сорулгалыг. Кожууну такчылары малының дүгүн бо бүдү дужаап турар аргалыг апаар. Хай дүктү октавайн, бээр дужаарга, ону лааш, кургаткаш, болбаазырады эптиг арга тургустуннар.

Бии-Хем кожуунда шээр мал ба саны 29017 чедип турар. Бо чылын алган дүгү 32 тонна болган, бир баш чижек-биле санаарга, ийи кил дүктү алыр.

Малчын кижи бүрүзүнге малының кежин октавайн, «Шивилиг» көдээ агыйынга дужаап болур арга тургу келгени кончуг эки. Бии-Хем-биле кожа чыдар кожууннарның малчы база чурттакчылары малының дүгүн алгаш, мынчаар садып-сайгарып ал боттарынга ажыктыг болуру чугаажок. төлевилелин боттандырып эгелээр кызымаккай болгаш бурунгаар көр ажылдап турар күш-ажылчы кижил бирээзи Раиса Лопсанның ажылын де леп, чедиишкиннерни күзедивис.

Бистиң

солуннуң сайтызы: //shyn.ru электроннуг почтазы: shyntuva@mail.ru; shyntuva@yandex.ru

Неделяның тиражы: 11750 эк
Үндүрүлгениң тиражы: 3900

«ШЫН»
ТУРГУЗУКЧУЗУ:
Тыва Республиканың Информатизация болгаш харылзаа яамызы.
Кол редакторнуң хүлээлгезин күүседип турар В.Э. Чанзан.
Редактор К.К. Монгуш.
Редакцияның болгаш үндүрүкчүнүң адрези: 667000. Кызыл хоорай, Красноармейская,100

РЕДАКЦИЯНЫҢ ТЕЛЕФОННАРЫ: Редактор — 2-01-35.
Редакторнуң оралакчызы М.О. Ондар – 2-17-91.
Реклама, чарлал килдизи (С.С. Кужугет) – 2-18-10.
РЕДАКЦИЯНЫҢ КИЛДИСТЕРИ:
Ниитилел-политиктиг болгаш социал айтырыглар (редактору Ш.М. Суван, корр. А.Ч. Чамзырын, корр. А.А. Ондар).
Экономика, үлетпүр болгаш көдээ ажыл-агый (редактору А.Д-Б. Түлүш, корр. Ш.Н. Ховалыг).
Культура, чогаал, медээлер база спорт (редактору А.Н. Соян)
Очулга (А.К. Ооржак, Р.Д. Демчик, А.А. Лагбы).
Солун чыскаакчылары С.Н. Монгуш, А.К. Ооржак. – 2-17-94
Корректорлар В.О. Куулар, Ч.Н. Мачык. – 2-17-94

Государственное автономное учреждение Республики Тыва "Издательский дом "Тывамедиагрупп".

Харылзаа, информация технологиялары болгаш массалыг коммуникациялар адырынга хайгаарал талазы-биле федералдыг албанның Тыва Республика талазы-биле эргелели «Шын» солунну **2012 чылдың декабрь 3-те** бүрүткээн. Хереглелдиң дугаары — **ПИ № ТУ17-00068.**

Солунну «Тываполиграф» КХН-ге парлаан (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко, 1).
Солунда парлаттынган материалдарның авторлар бодалдары редакцияның туружу-биле дүүшпейн ба болур. Айыттынган саннары болгаш өске-даа факты дыңнадыглары дээш авторлар боттары харыылаар.
Чагыдылга индекизи: хуу кижилерге — **П6855,** организацияларга — **П6860**
Солун неделяда үш катап үнер
Хемчээли 2 парлаар ама
Номерни парлалгаже дужааганы: график езугаар — 1 херек кырында — 19.30. Солун келбейн барганда 2-1 телефонче долгаар